

Camilla Collett

Wie vorige eeuw ooit in Noorwegen geweest is heeft toen zeker Camilla Collett gezien, ook al is de dame in kwestie al meer dan honderd jaar dood. Haar afbeelding stond namelijk op de biljetten van honderd kronen. Gemeenzaam had men het dan bijvoorbeeld over "å blafre med noen Camillaer" -- met een paar bankjes van honderd kronen wapperen.¹ En Camilla Collett was ook één van de figuren die in het VVV-kantoor in het oude Vestbanestasjon "stonden" om het 1000-jarig bestaan van Oslo te markeren (de "oudste" was Harald Hårdrade, de "jongste" John Carew).

Camilla Collett (1813 - 1895) was dan ook niet de eerste de beste: haar roman *Amtmandens döttré*² wordt door Ellisiv Steen "ikke bare [den] første kunstnerisk fullverdige roman, men også den første realistiske samfunnkritiske livsskildring og det første dikterverk som reiste kvinnens problemer"³ van de Noorse literatuur genoemd.

Camilla Collett was een zus van de bekende dichter Henrik Wergeland⁴ (1808 - 1845). Ze studeerde o.a. in Kristiania (het huidige Oslo) en Denemarken en was een hele tijd (ongelukkig) verliefd op de dichter J.S. Welhaven (1807 - 1873), in literair opzicht een tegenstander van haar broer. Conventies verhinderden haar om openlijk voor haar gevoelens uit te komen en wanneer ze dat toch deed kreeg ze omzwachteld "neen" van Welhaven als antwoord : "I mange år hadde hun det vondt på grunn av denne ulykkelige kjærlighetshistorien. Hun utviklet en bitter holdning til mannssamfunnet, og hun kom etter hvert til å se et tydelig mønster i forholdet mellom mann og kvinne."⁵

In 1841 trouwde ze met de jurist Peter Jonas Collett, die haar aanmoedigde om te gaan schrijven, maar het was pas na zijn dood dat in 1854 en 1855 de twee delen van *Amtmandens döttré* (anoniem) gepubliceerd werden. De roman is bij mijn weten nooit eerder in het Nederlands vertaald en de hieronder volgende fragmenten zijn dan ook als een kennismaking bedoeld.

Amtmandens döttré speelt zich af aan het slot van de jaren dertig en in het begin van de jaren veertig van de negentiende eeuw en is gesitueerd in één van de noordelijke districten van Noorwegen. Hoofdfiguren zijn Sofie Ramm, de jongste dochter van de

¹ In september 1997 werd een nieuw biljet van honderd kronen in omloop gebracht met operadiva Kirsten Flagstad op de voorkant.

² Dit is de oorspronkelijke schrijfwijze; in de huidige spelling wordt dit *Amtmannens döttré*.

³ In haar "innledning" voor de uitgave van de roman in *Norges Nasjonallitteratur* (deel 6), Oslo, 1967, p. VIII : "niet alleen [de] eerste artistiek voldragen roman, maar ook de eerste realistische maatschappijkritische schildering van het leven en het eerste literaire werk dat de problemen van de vrouw ter sprake bracht". Bij de vertaling van de hierna volgende fragmenten uit de roman werd de hierboven vermelde uitgave gebruikt.

⁴ zie LittomNor5

⁵ Alf Tveterås, Per Vogth Hanssen en Hans Olaf Nøklestad, *Fra saga til samtid*, Oslo, 1987², p. 84 : "Veel jaren leed ze onder deze ongelukkige liefdesaffaire. Ze ontwikkelde een bittere houding tegenover de door mannen gedomineerde maatschappij, en begon langzamerhand een duidelijk patroon in de verhouding tussen man en vrouw te onderkennen."

districtsgouverneur ⁶, en Georg Kold, een nog niet zolang afgestudeerde jongeman die nu als assistent van de oude Ramm en privé-leraar voor diens zoon Edvard fungeert.

In dit eerste fragment ontmoeten we trouwens zowat belangrijke personages (met uitzondering van dokter Müller en deken Rein -- meer over hen later). Naast Sofie, die achttien is geworden en zich na een verblijf in Denemarken niet langer gedraagt als de wildebras waarvoor o.a. ook Kold haar tot dan toe versleten heeft, zijn dat Sofies moeder Mariane, een nogal oppervlakkige, burgerlijke vrouw, Sofies (oudere) zus, de dweperig-romantische Amalie, op wie de houterige, middelmatig begaafde pastor⁷ Brøcher een oogje heeft, en ten slotte Lorenz Brandt. Die Brandt -- hij is ongeveer even oud als Kold -- is iemand van wie men ooit hoge verwachtingen heeft gekoesterd, maar die sindsdien door de drank op het slechte pad gebracht is. Het is een scène die qua thematiek en toon aan de grote Engelse romanschrijfster Jane Austen (1775 - 1817) refereert.

En ukes tid senere, på en smukk, solhet formiddag, hersket megen støy og travelhet i amtmannens hus. En fjelltur skulle gå for sig. Kold var dratt på jakt dagen i forveien; han skulle møte ved seteren; derfra skulle man ta hen å fiske i et nærliggende stort tjern. Sofie stod ved vinduet reisekledd og tenkte: hvor besynderlig at turen nu først skal iverksettes; mig er det som om den alt var opplevd. Så meget var det allerede talt, drømt og disputert om den. Fru Ramm, der gjerne stod i spissen for slike foretagender, tok dem slett ikke på den korte, improvisatoriske måte der alltid har vist sig å være den eneste heldige.

Een week later, op een mooie, uiterst warme voormiddag was het een drukte van je welste in het huis van de districtsgouverneur. Er zou een tochtje naar de bergen gemaakt worden. Kold was de dag ervoor op jacht gegaan; hij zou hen opwachten bij de zomerboerderij, en dan zou men naar een groot meer in de buurt wandelen om er te vissen. Sofie stond vertrekkensklaar bij het raam en dacht: merkwaardig toch dat de uitstap nu pas begint; mij lijkt het alsof hij al voorbij is. Er was al zo veel over gepraat, gedroomd en gediscussieerd. Mevrouw Ramm, die gewoonlijk het voortouw nam bij dergelijke ondernemingen, liet helemaal niets aan het toeval over, ook al is improvisatie bij dit soort aangelegenheden altijd de beste garantie voor succes.

Tilberedelsene var uhyre, og ikke sjelden gikk den lykkelige stemning, hvori man unnfanget planen, tapt, og man var

De voorbereidselen waren ongemeen veelomvattend, en het gebeurde wel vaker dat de vrolijke stemming die heerste bij het ontvouwen van het plan, verloren

⁶ Mijn vertaling van het woord "amtman" uit de titel. Vanaf 1662 werden Noorwegen en Denemarken in "amter" (enigszins te vergelijken met onze provincies) ingedeeld. In 1919 werd de naam in "fylker" gewijzigd. De amtman/fylkesmann was/is een belangrijke figuur: "norsk embetsmann, øverste sivile forvaltningsmyndighet, utøver tilsyn med kommunene og har spesielle gjøremål på person- og familierettens område" (Fokus 99): "Noors ambtenaar, hoogste civiele administratieve autoriteit, oefent toezicht uit op de gemeenten en heeft speciale bevoegdheden op het gebied van het persoons- en familierecht. In het Duits ("Amt" is aan het Duits ontleend) wordt de titel vertaald als *Die Amtmannstochter* (zie *Kindlers Literaturlexikon Band 3*, München, 1974, p. 1005); in het Engels als *The Governor's Daughters* (Microsoft Encarta 98/Encyclopædia Britannica 99) of *The Judge's Daughters* (Michael Meyer, *Ibsen*, Harmondsworth, 1985, p. 202. De *Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie*, Den Haag, s.d., deel 7, p. 300, en de *Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur*, Gent, s.d., deel II, p. 175, hebben het over *De dochters van de Landvoogd*. Alex Bolckmans vertaalt de titel als *De Dochters van de Vrederechter* (*Scandinavische Letterkunde*, Utrecht/Antwerpen, 1984, p. 170). Ik heb net als Joan Templeton (*Ibsen's Women*, Cambridge, 2000³, p. 68) en Kirsten Seaver (*The District Governor's Daughters*, Norwich, 1998²) voor "districtsgouverneur" geopteerd, hoewel dat woord noch in de *Woordenlijst Nederlandse Taal* noch in *Van Dale's Groot woordenboek der Nederlandse taal* opgenomen is.

⁷ In het Noors "kapellan Brøcher"; een kapelaan krijgt in Nederlandse woordenboeken vaak het label "r.k." mee en is dus minder geschikt als vertaling; een "pastor" is een geestelijke die in de zielenzorg staat en dat is in ieder geval de job die Brøcher ambieert.

halvveis kjed av den innen man kom på veien. En hel dag i forveien var der stekt og braset som til å forsyne et helt kompani. Under Kolds forsikring at han skulle sørge for vilt, fant fru Ramm det nemlig forsiktigst å belage sig på noe i det "mulige tilfelle" at han ikke skulle være heldig. Inne i stuen kunne man ikke flytte en fot for reisetøy og pakkede kurver. Det lengselsfullt attrådte, nesten høytidelige moment da man erklærte: nu er alt ferdig, var endelig inntrådt; kun erindret fru en at det kunne være nyttig å ta sennep med; en ropte på en ridepisk, en annen på en parasoll; da utbrøt Amalie med et blikk ut av vinduet: "Gud! der kommer Lorenz Brandt!"

"Er du gal!" skrek fru en, men tilføyet sirligere: "nå det manglet bare!" Misfornøyelse leiret sig på alle ansikter. Sofie drog et dypt sukk av utålmodighet.

"Hurtig, barn! vekk med tøyen," sa fru Ramm. "Han må aldeles intet merke. Vi kan dog for Gud ikke dra det menneske med; det vil forspille oss hele turen."

Ved en stum forståelse var allerede enhver illsomt i ferd med å utrydde sporene til reisen. Tøyet ble kastet ut og kurvene stukne inn under sofaer og bord. Det hele selskap, for et øyeblikk siden lutter liv, stod som forstenet.

Den person der vakte denne ubehagelige forstyrrelse, nærmet sig imidlertid gården med sterke skritt og trådte uten omstendigheter inn av stuedøren. Det var et menneske der av figur og bevegelser ennu tilhørte ungdommen, men hvis alder man har så vanskelig for å bestemme; det

ging, en men zich al min of meer begon te vervelen voor de tocht goed en wel begonnen was. Een hele dag op voorhand was er al genoeg gebakken en de voorbereidselen waren ongemeen veelomvattend, en het gebeurde wel vaker dat de vrolijke stemming die heerste bij het ontvrouwen van het plan, verloren gebraden om een hele compagnie van voedsel te voorzien. Kolt had mevrouw Ramm verzekerd dat hij voor wild zou zorgen, maar toch vond ze het het veiligste "er rekening mee te houden dat het geluk eventueel niet met hem geweest was". In de kamer kon men geen voet meer verzetten van al de bagage en de gepakte manden. Eindelijk was het bijna plechtige moment gearriveerd waar men reikhalzend naar uitgekeken had: "Nu is alles klaar" werd er gezegd, wel dacht mevrouw er nu aan dat het misschien een goed idee zou zijn om mosterd mee te nemen, iemand riep om een rijzweep, een ander om een parasol, net dan wierp Amalie even een blik naar buiten en riep ze uit: "Lieve hemel! Daar komt Lorenz Brandt!"

"Je meent het niet", gilde mevrouw, maar voegde er dan zwierig aan toe: "Dat mankeert er nog maar aan." Het ongenoegen was op alle aangezichten merkbaar. Sofie slaakte een diepe zucht van ongeduld.

"Vlug, kinderen! Alle spullen weg!" zei mevrouw Ramm. "Hij mag helemaal niks merken. We kunnen lieve hemel nog aan toe dat individu niet meenemen, het zou onze hele uitstap verknoeien."

Zonder een woord gewisseld te hebben was iedereen al hals over kop bezig met het uitwissen van de sporen voor de tocht. De rijkleding werd uit de kamer gegooid en de manden onder de sofa's en tafels geduwd. Het hele gezelschap, een momentje eerder nog vol leven, leek nu wel tot steen verworpen.

De persoon die al deze onbehaaglijke commotie opgewekt had, naderde inmiddels met gezwinde pas het huis en kwam zonder plichtplegingen binnen. Hij was iemand die aan zijn figuur en bewegingen te oordelen nog jong was, maar wiens leeftijd men moeilijk kon bepalen; het was onmogelijk te zeggen of het de jaren of de uitspattingen waren die zijn

er umulig å si om årene eller utskeielser hadde eldet trekkene og gravd furer i dem.

Han var iført en grønn, loslitt frakk, der engang i en lykkeligere tid syntes å ha tilhørt en før mann, vadmelsbenklær, upussede støvler og en hue, på hvis voksduksovertrekk satt en kokarde, om hvis farver – også et livlig tema i studentferden – man her ikke lenger kunde stride. En rutet verkensvest med blanke knapper var knappet helt opp i halsen og syntes i forening med en blåternet halsklut vennskapeligst å ville skjule hva der var under. En stor, mager puddelhund av smussig hvit farve fulgte ham.

"Ah, god dag, god dag, mine venner, hvorledes lever man her? Ydmykste tjener, min nådige frue! Det er lenge siden jeg hadde den glede å se Dem. Alltid den samme; like ung og blomstrende! På Dem passer dikterens skjønne ord: "Og Iduns evig unge vår på hennes kinner farvet står." – Puh, det er satans så hett!"

"God dag, Brandt, hvorledes lever De?" sa fruen med sur vennlighet. "De skal formodentlig besøke Deres mor? Amalie, skaff Brandt noe frokost, han skal visst straks avsted, det er et drøyt stykke til Lilleholt ennu."

"O, det haster ikke – med Lilleholt mener jeg; det er tidsnok å omfavne mor i aften. – Det vil bli en overraskelse! Hun har ikke sett mig på et år. Bror Hans måtte stryke med, stakkars gutt! Jeg er nu hennes eneste støtte.

trekken veranderd hadden en er diepe groeven in getrokken hadden.

Hij droeg een groene, tot op de draad versleten overjas, die ooit, in een vorig leven, toebehoord leek te hebben aan een forsgebouwd man, een broek van grofgeweven stof, ongepoetste laarzen en een hoed met op de zeildoekovertrek ervan een kokarde met kleuren – ooit een geanimeerd onderwerp in studentenkringen ⁸ – waarover men hier niet langer kon ruziën. Een geruit gilet van tieretein ⁹ met glanzende knopen was tot aan de nek toegeknoopt en leek samen met een blauwgeruite halsdoek in alle vriendelijkheid te willen verbergen wat eronder zat. Een grote, magere witte poedel, die er niet al te wit uitzag, vergezelde hem.

"Ah, goedendag, goedendag, beste vrienden, hoe gaat het leven hier zijn gang? Uw nederige dienaar, geachte mevrouw. Het is al lang geleden sinds ik nog eens het genoeg gebad heb U te ontmoeten. Altijd hetzelfde, altijd even jong en openbloeiend. Op U zijn de schone woorden van de dichter toepasselijk: "En Iduns ¹⁰ eeuwig jonge lente kleurt haar wangen" – Pff.. wat is het verduiveld heet!"

"Goedendag Brandt, hoe maakt U het? zei mevrouw Ramm gemaakt vriendelijk. U gaat vermoedelijk Uw moeder een bezoek brengen? Amalie, zorg ervoor dat Brandt wat te ontbijten krijgt, hij moet wel dadelijk weer op pad, het is nog een heel eind tot in Lilleholt."¹¹

"Oh, er is beleemaal geen haast bij – met Lilleholt bedoel ik, als ik moeder vanavond maar kan omhelzen. – Het zal een hele verrassing voor haar zijn. Ze heeft me al een jaar niet meer gezien. M'n broer Hans is niet meer, de arme drommel. Ik ben nu haar enige toeverlaat.

⁸ Een verwijzing naar de vete tussen de aanhangers van Welhaven en die van Wergeland.

⁹ Noors "verken(et)": een geweven stof van katoen als schering en wol als inslag; vaak het product van huisvlijt.

¹⁰ Idun is in de Oudnoorse mythologie de vrouw van Bragi, de ase die uitmunt in wijsheid, welsprekendheid en spelen met woorden. Ze bewaart de appels waar de goden van moeten eten om eeuwig jong te blijven. In Snorri's *Skaldskaparmal* werd ze door de reus Thjazi (met medeweten van Loki) ontvoerd en de asen voulden "zich ellendig na de verdwijning van Idun en ze werden algauw grijs en oud" (zie Snorri Sturluson, *Over de noordse goden. Verhalen uit Edda en Heimskringla*, Amsterdam, 1983, pp. 91-94. Enig sarcasme is Lorenz Brandt duidelijk niet vreemd.

¹¹ Behalve als het om grote steden gaat (København, Kristiania, Drammen ...) gebruikt Camilla Collett altijd fictieve namen.

En alminnelig lyst til å le døde hen i en medlidende forlegenhet som Brandt slett ikke merket. Han fikk i det samme øye på Sofie, der hadde trukket sig hen i kroken.

"Hva for noe! Er de Sofie jeg ser! Er du kommet hjem igjen? Nei, er det Sofie?"

Sofie rakte ham med overvinnelse sin hånd. "God dag, Lorenz."

"Nu, det må jeg si! Man opplever meget underlig i denne bindegale verden; men det skull jeg, Gud forlate mig, ha svoret på var en umulighet. Er det Sofie? Du var en ganske vever liten tingest før du reiste, men forbannet tynn og blek; – jeg hsket nok at jeg var dum nok til å vrake dig på ballene –"

"Vær så god, Brandt!" avbrøt fruene og søkte å avskjære emnet, "ta en smule frokost; Amalie, skjenk i glasset!"

"Mange takk," sa han og tok dyktig fatt; – "noe tynn og blek fant jeg dig som sagt; men du hadde pinedød noe aparte ved dig. Du lignet ikke de andre snerper – – Nu, nu, bli ikke vred, jeg sier jo at jeg var en dumrian der ikke skjønnte riktig på dig og ikke vill forstå at du var blant dem der hadde et godt øy til mig – – Det var dengang," – her tømte han glasset med en taskenspillers hurtighet, – "da jeg var den vakre Lorenz Brandt."

Sofie der hadde trukket sig tilbake, stirret blott på ham med blick hvori motbydelighet avvekslet med skrekk. Hun søkte forgjeves i disse oppustede, rødlig blyfarvede trekk, hvori alle lave lidenskaper stred om plass, sporene av fordums skjønnhet. Lorenz Brandt hadde virkelig engang vært den smukkeste gutt man kunne se, og den stakkars gamle madame Brandts håp og stolthet. Den tid

De algemeen aanwezige lust tot lachen maakte plaats voor een meevoelende verlegenheid, iets waar Brandt helemaal geen acht op sloeg. Hij had net Sofie, die zich in een hoek teruggetrokken had, opgemerkt.

"Wat zullen we nu hebben! Zie ik Sofie daar? Ben jij weer thuis? Jawel, is dat Sofie?"

Sofie zag zich gedwongen om hem een hand te geven. "Goedendag, Lorenz".

"Welnu, dat moet ik zeggen: men beleeft veel in deze onvoorstelbaar gekke wereld, maar ik zou gezworen hebben dat dit, God vergeve het mij, onmogelijk was. Is het echt Sofie? Je was een heel klein en tenger dingetje toen je hier wegging, en verdraaid mager en bleek – ik herinner me nog dat ik dom genoeg was om je op de bals links te laten liggen --"

"Komaan nu Brandt", onderbrak mevrouw in een poging om van het onderwerp af te geraken, "Ontbijt nu toch; Amalie, vul dat glas eens!"

"Dank u wel" zei hij en tastte flink toe, "Ik heb al gezegd dat ik je een ietsje mager en bleek vond, maar je had verdorie iets apart. Je leek niet op die andere tutjes – kom, kom, word niet boos, ik zeg immers dat ik een domkop was die je onvoldoende apprecieerde en niet inzag dat jij één van diegenen was die wat voor me voelden ... In die tijd" -- hij ledigde zijn glas even snel als een goochelaar "-- was ik de knappe Lorenz Brandt."

Sofie, die zich wat verwijderd had, staarde naar hem met een blick waarin afkeer en ontsteltenis elkaar afwisselden. Ze zocht tevergeefs in deze opgezwollen, als roodachtig lood gekleurde trekken, waarin alle lage hartstochten elkaar probeerden te verdringen, naar sporen van een vroegere schoonheid. Lorenz Brandt was ooit werkelijk de knapste kerel geweest die er te vinden was, de trots en de hoop van die arme oude mevrouw Brandt. Toen kwam hij vaak naar het huis van de districtsgouverneur, waar hij

kom han ofte til amtmannens, hvor de unge, livlige piker alltid så ham med glede.

Da han røpet ualminnelige anlegg, hadde en slektning tatt sig av ham og latt ham studere. Det hører ikke hit å berette hvorledes hin studentertilivets ville "Sturm und Drangperiode", der dog bar så mange herlige evner mot lyset, mens andre redningsløst sank, rev ham med i sin virvel, inntil han trådte frem i den fornedrelsestilstand hvori vi nu ser ham. Forgjeves hadde alle forsøk som dels amtmannen, dels andre velvillige mennesker hadde anstilt for å redde ham, hittil vært. Kan en smukk, edel form i den grad forstyrres? tenkte Sofie. Hvor var den rene profil, denne fintskårne munn blitt av? Og disse øyne, hvis dype, rene blå hadde uttømt hennes søstres hele forråd av smukke lignelser? Det lyse, krøllete hår der i sin merkverdige rikdom kunne ha tjent en billedhugger til modell, hang nu uordentlig oppløst som takkelasjen om et synkende skip.

"Takk, ikke mere, fru Ramm! Slett ikke mere," sa han og tømte det fjerde glass. "Denne farve duer ikke i en sådan temperatur. Nei, den brune, den kjøler! Jeg vet ikke om De har bemerket, frue, at det er intet bedre middel mot hete enn konjakk. Gamle Ole Holm lærte mig det, og det er merkverdig, ganske merkverdig! Har De en smule ved hånden, skal vi forsøke engang. Ikke? Men De bør anbefale amtmannen det som ganske probat. Får vi ikke den ære å se ham nede?"

"Min mann er just idag så overlesset med forretninger," sa fruen. "Han kommer neppe ned."

"Ih naturligvis, så vil vi ikke uleilige ham. Det er dessuten mere passende at jeg går

erg in de smaak viel bij de jonge, levendige meisjes.

Daar hij blijk gaf van meer dan gewone capaciteiten had een familielid zich over hem ontfermd en zijn studie bekostigd. Dit is niet de plaats om te vertellen hoe de wilde "Sturm und Drangperiode" van het studentenleven, die zo vele schitterende talenten aan het licht bracht maar anderen recht naar de ondergang leidde, hem in haar draaikolk meesleepte tot hij belandde in de vernederde situatie waarin we hem nu ontmoeten. Tot hiertoe waren alle reddingspogingen, die zowel de districtsgouverneur als andere welwillende mensen ondernomen hadden, tevergeefs geweest. Kan iets knaps en edels zo vervormd worden? vroeg Sofie zich af. Wat was er geworden van het elegante profiel, de verfijnde mond? En de ogen met die diepe zuivere blauwe kleur, die het hele arsenaal van fraaie vergelijkingen waarover haar zussen beschikten had uitgeput? Het lichte, gekrulde haar waarvan de opvallende rijkdom een beeldhouwer tot inspiratie had kunnen dienen, hing nu slordig en los zoals de takelage van een zinkend schip.

"Bedankt, genoeg, mevrouw Ramm! Niks meer nu," zei hij en ledigde zijn vierde glas. Deze kleur deugt niet bij de huidige hitte. Nee, bruin, dat koelt af! Ik weet niet of het u al opgevallen is, mevrouw, dat er geen beter middel tegen de hitte is dan cognac. De goeie ouwe Ole Holm¹² heeft me dit geleerd, en het is merkwaardig, heel merkwaardig! Als U er wat van binnen handbereik heeft, kunnen we het gelijk eens proberen. Nee? Maar U moet het de districtsgouverneur zeker als heel probaat aanraden. Zullen we niet het genoegen hebben hem hier beneden te zien?"

"Mijn echtgenoot is net vandaag overstelpt met zakelijke problemen", zei mevrouw Ramm, "Hij komt wel niet naar beneden."

"Ah, natuurlijk, dan zullen we hem niet lastig vallen. Het is bovendien passender dat ik naar

¹² Een in die tijd bekende dronkelap (aantekening van Camilla Collett bij de derde uitgave in 1879)
eddy waumans

opp og hilser på ham."

"Far er ikke riktig rask heller," sa Amalie.

"Han er virkelig overmåte dårlig," tilføyet fruén med betenkkelig mine.

"Overmåte dårlig og dog overlesset med forretninger! ... Det er jo stor, blodig synd. Men hvor kan De, fru Ramm, der er ømheden selv, tillate slikt? Nei, det må ikke tillates, dertil er han oss alle altfor dyrebar; vil ingen annen tale fornuftig med ham, så vil jeg – jeg skal øyeblikkelig –"

Fru Ramm forstod rett vel den rå ironi der lå skjult i disse ord. Hun ville just ved et nytt påskudd forsøke å avverge den hennes mann tiltenkte visitt, som hun visste blott hadde til hensikt å "låne", som Lorenz kalte det, penger, da en hendelse i det samme gav hans tanker en vending som var henne ennu mindre behagelig.

Krøsus, det stakkels forsultne best, hadde oppsnust kurven under bordet og begynte å anstille undersøkelser på en måte der straks ledet Brandts oppmerksomhet derhen. Innen fruén kunne forebygge det, var den allerede oppdaget. Han trakk den frem, så glass og flasker klirret.

"Ei, ei, was ist das! Flasker, brød, konfekt! Hvor skal det hen? Og nu ser jeg først at frøken Amalie har en så kuriøs habitt på. De ser jo ut som frøken Ginevra der skal på falkejakt! ... To-tre-fire," sa han og holdt flaskene for lyset ... "Jeg tror, Gud straffe mig at det er rhinskvin! Tør jeg være så dristig å spørre hvor turen går hen?"

"Vi skal gjøre en tur til seteren," sa endelig Sofie.

boven ga om hem goedendag te zeggen".

"Vader voelt zich bovendien niet al te goed" zei Amalie.

"Hij is er werkelijk slecht aan toe," voegde mevrouw Ramm eraan toe en zette een bedenkelijk gezicht.

"Er slecht aan toe en dan nog overstelpt met zakelijke problemen! ... Dat is ja erg, erg jammer. Maar mevrouw Ramm, hoe kan U, die de tederheid zelve bent, zoiets toelaten? Nee, dit is onaanvaardbaar; als er niemand anders hem dit aan z'n verstand kan brengen dan zal ik – ik zal ogenblikkelijk –"

Mevrouw Ramm begreep maar al te goed de ruwe ironie die in deze woorden verborgen lag. Ze wou net met een nieuw voorwendsel het geplande bezoek proberen af te wenden (ze wist maar al te goed dat het alleen bedoeld was om geld te "lenen" zoals Lorenz het uitdrukte) toen er iets gebeurde dat aan zijn gedachten een richting gaf die haar nog minder beviel.

Krøsus, het arme, uitgehongerde dier, had de mand onder de tafel opgesnuffeld en begon ze op zo'n manier te onderzoeken dat het dadelijk Brandts aandacht trok. Vooraleer mevrouw het kon verhinderen was de mand al ontdekt. Hij trok ze te voorschijn zodat glazen en flessen rinkelden.

"Hé, hé, was ist das! Flessen, brood, chocolaatjes! Waar moet dat naar toe? En nu merk ik pas dat juffrouw Amalie merkwaardig uitgedost is. U ziet eruit als Lady Ginevière¹³ die op valkenjacht gaat! ... Twee, drie, vier" zei hij en bekeek de flessen van naderbij, "Ik geloof God beware me dat dit Rijnwijn is! Zou ik mogen vragen waar de tocht naar toe gaat?"

"We gaan een tochtje maken naar de zomerboerderij" zei uiteindelijk Sofie.

¹³ Ginevière is de vrouw van de mythische koning Arthur uit de Brits-Keltische literatuur – Brandt gaat duidelijk weer de ironische toer op.

"Og," avbrøt fruén henne, "da De kom, stod vi just og rádslo om hvordan vi skal komme avsted. Da vi er så mange, kniper det med befordingen. Det beste er nok at vi oppsetter det hele."

"Ei, hvorfor det? De har jo stallen full av hester; hva er det så i veien?"

"Vi har kun tre," sa Amalie. "Mørs kjørehest og de to brune; det er til Sofie og mig. De andre hester er på seteren. Brøcher skulle også være med; men han har ingen hest."

"Der er Brøcher i alléen med to hester!" ropte Edvard. "En damehest, den er til dig," sa han til Amalie, der rødmet.

"Ser De!" sa Brandt, "den fortreffelige, velsignede kapellan! Ja, der er han s'gu i jaktdrakt; ja. Gud forlate mig er han ikke grønn som en papegøye. Og med sporer på; nå min Gud, det vil jeg se på! Kommer du redelig ned av hesten med dem, så skal jeg sluke både dig og sporene til frokost imorgen. Men det er det samme; du er oss like kjær for det. – Så er vi alle hjulpne! – Nu tar jeg den gamle, blakkede hoppe."

"Den gamle blakke er jo halt, Edvard?" sa fruén fortvilet og blinket med øyet.

"Er den halt? Bi, det skal vi snart se!" og ut fór han, så han nær hadde revet den inntredende Brøcher over ende i døren.

Nu brøt der en klagesang løs.

"Hva synes De vel, Brøcher!" ropte fruén. "Allting var ferdig, vi ventet kun på Dem, så faller det fordrukne menneske likesom ned fra skyene ... vi må ta ham med; det blir enden på det."

"En," onderbrak mevrouw haar, "toen U arriveerde waren we net aan het beraadslagen over hoe we daar zouden geraken. Aangezien we zo talrijk zijn, is het vervoer een beetje een probleem. Eigenlijk zouden we best alles uitstellen."

"Oh, waarom? U hebt toch een stal vol met paarden, wat let U dan?"

"We hebben er maar drie," zei Amalie. "Mama's paard voor het rijtuig en de twee bruine, voor Sofie en voor mij. De andere paarden zijn op de zomerboerderij. Brøcher zou ook meegaan, maar hij heeft geen paard."

"Daar is Brøcher in de laan met twee paarden!" riep Edvard. "Een damespaard, dat is voor jou" zei hij tegen Amalie, die begon te blozen.

"Ziet U wel!" zei Brandt, "die voortreffelijke, gezegende pastor! Ja, hij heeft verdorie zijn jachtledij aan. God bewaar me, hij lijkt wel een groene papegaai. En gespoord; wel verdikke, dat wil ik zien. Kom je daarmee deftig van je paard, dan verslind ik jou en je sporen morgen als ontbijt! Maar je blijft ons hoe dan ook dierbaar! En daarmee is het probleem opgelost. Ik neem de oude grijsbruine merrie."

"De oude grijsbruine merrie is toch kreupel, nietwaar Edvard?" zei mevrouw vertwijfeld en knipperde met de ogen.

"Kreupel? Momentje, dat kunnen we dadelijk zien!" en naar buiten was hij en kegelde daarbij bijna de naar binnen komende Brøcher omver.

Nu begon er een jeremiade.

"Brøcher toch!", riep mevrouw, "Alles was klaar, we wachtten alleen nog maar op U, en dan komt dit drankzuchtige individu plots als uit het niets opdagen ... we moeten hem meenemen; er zit niets anders op."

"Hvor det er fælt!" jamret Amalie. "Det var også et innfall av dig, kjære mor, å by ham frokost ... Var han ikke munter nok før? ... Hvilken himmelsk tur det kunne blitt!"

"Be ham likeså godt være med," bad Sofie.

"Ja, det er s'gu det beste, likeså godt springe i det som krype i det," sa Edvard. "Bry jer ikke om ham, I andre; jeg tar ham på mig," la han viktig til.

Brandt kom stormende inn. "Victoria! Nu er farvannet klart! Den blakkede er ikke mere halt enn De, fru amtmanninne. Det kaller jeg å komme til skredderens barsel Her mangler dessuten kavalerer til så mange damer. jeg ser ikke hr. Kold! Hvor er hans herlighet henne?"

Toget satte sig i bevegelse. Først drog fruene i en gigg med husholdersken for å kunne i forveien arrangere alt til selskapets behov. Dernest kom de to søstre til hest, ledsaget av kapellane. Edvard og Brandt, likeledes til hest, sluttet toget. Amtmannen stod vennlig nikkende oppe i vinduet. Først nu viste han sig, likesom det skremte vilt ved hulens utgang lytter om faren snart er over. Ved leiligheter som denne, hvor huset stod på ende, så man ham aldri nede; han forskanset sig så godt han kunde bak sin pult.

Sofies dagboeknotities verraden een scherp inzicht in de situatie van de vrouw van huwbare leeftijd uit de burgerij van die tijd: *Wij zijn er om uitgehuwelijkt te worden, niet om gelukkig te zijn.* Ze heeft dat trouwens maar al te goed kunnen vaststellen bij het huwelijk van haar oudere zus Louise.

"Wat erg!" jammerde Amalie, "Wat een idee ook van jou, lieve moeder, om hem een ontbijt aan te bieden... Was hij daarvoor al niet opgewekt genoeg? ... Wat voor een fantastische uitstap had dit kunnen worden!"

"Vraag hem toch maar om ons te vergezellen." drong Sofie aan.

"Ja, welaan dan; we moeten er maar het beste van maken" zei Edvard. "Maken jullie je maar geen zorgen, ik zal me wel over hem ontfermen." voegde hij er gewichtig aan toe.

Brandt stormde naar binnen. "Victorie! Alles is in orde! De grijsbruine mankt net zo min als U, mevrouw Ramm. En Uw vriendelijke uitnodiging kan ik toch moeilijk weigeren¹⁴. Bovendien zijn er te weinig begeleiders voor zoveel dames. Ik zie de heer Kold niet. Waar bevindt Zijne Hoogheid zich?"

De stoet zette zich in beweging. Eerst vertrok mevrouw Ramm in de sjees¹⁵ met de meid om alles al klaar te zetten wat het gezelschap nodig zou hebben. Vervolgens kwamen de twee zussen te paard, vergezeld van de pastor. Edvard en Brandt, ook te paard, sloten de rij. Aan een venster op de verdieping stond de districtsgouverneur vriendelijk knikkend te kijken. Pas nu kwam hij te voorschijn, net zoals het verschrikte wild dat bij de ingang van zijn schuilplaats probeert te horen of het gevaar zo goed als voorbij is. Bij gelegenheden zoals deze, wanneer het hele huis overhoop stond, zag men hem nooit beneden; hij verschanste zich zo goed als hij kon achter zijn schrijftafel.

¹⁴ "Det kaller jeg å komme til skredderens barsel" is een verwijzing naar de uitdrukking "det går til som i skredderens barsel (hvor de åt barnet med)" ("het gaat eraan toe zoals tijdens het doopfeest dat de kleermaker gaf en waar men ook het kind opat"), een uitdrukking die gebruikt werd voor een feestje waarop er niet al te veel te drinken viel. Brandt laat zich dus weer eens van z'n sarcastische kant zien.

¹⁵ Noors "gigg(en)" (van het Engelse "gig"): een licht, tweewielig rijtuig voor twee personen dat door één paard getrokken wordt.

Ja, Louises skjebne har jeg tatt mig ganske anderledes nær. At hun kunde gjøre dette! Hvor jeg hatet denne Caspers ... Han var yngre og smukkere enn Broch, hadde et såkalt "godt hode" og et slags Mutterwitz som han idelig øvet; men disse egenskaper tjente kun til å sette hans råhet og innbilskhet i et sterkere lys.

Mor og mine voksne søstre behandlet han alltid plumpt og uærbødig, og han skammet seg ikke ved å innprente i Edvard den grunn-setning at alle kvinner var et slags underordnede vesener; der ingen bedre behandling fortjente. Det bar ypperlige frukter; Edvard blev fra en ganske snill gutt mot oss søstre tyrannisk og uartig. Ikke dess mindre forelsket hr. Caspers sig i Louise og nedlot sig til å begjære hennes hånd. Aldri glemmer jeg den dag. Om morgenen hadde han skrevet et frierbrev. Ved bordet var alle tause. Louise så blussende ned på sin tallerken og rørte ikke sine yndlingsretter, som - jeg vet ikke om tilfeldig - var brakt på bordet den dag. Mor så høytidelig ut, og da vi reiste oss fra bordet, hjalp Caspers henne å sette stolen bort. Om ettermiddagen talte mor om kvinnens bestemmelse og hva barn skylder sine foreldre. Jeg forstod da hva der var på ferde; jeg visste også hva Louise ville svare; jeg visste at hun elsket en annen. Hun hadde aldri sagt det; men jeg visste det dog. Jeg var gått således inn i denne stumme kjærlighet med henne at den var blitt likesom min egen. Jeg skiftet farve likesom hun ved hans navn, skjønt jeg aldri hadde sett ham.

Natten efter denne høytidelige dag våknet jeg ved at hun lå og undertrykte sin hulking. "Er du våken, Sofie?" spurte hun. Har hun villet åpne mig sitt hjerte, eller var det av frykt for å røbe det? Jeg trodde

Ja, Louises lot had ik me beel anders voorgesteld. Dat zij zoiets kon doen. Hoe haatte ik die Caspers. Hij was jonger dan Broch ¹⁶ en zag er beter uit, hij was zogezegd "knap" en bezat een soort Mutterwitz ¹⁷ die hij voortdurend praktiseerde, maar deze eigenschappen zetten z'n ruwheid en z'n verwaandheid alleen maar meer in de verf.

Moeder en m'n oudere zussen behandelde hij altijd lomp en zonder respect en hij schaamde er zich niet voor Edvard het idee in te prenten dat alle vrouwen een soort ondergeschikte wezens waren, die geen betere behandeling verdienden. En hij boekte resultaat. Edvard, die tot dan toe een lieve jongen voor zijn zussen geweest was begon zich tiranniek en onbeschoft te gedragen. Toch werd de heer Caspers verliefd op Louise en verwaardigde hij zich haar hand te vragen. Nooit vergeet ik die dag. 's Morgens had hij zijn aanzoek geschreven. Aan tafel was iedereen zwijgzaam. Louise keek met een soort blos op de wangen neer in haar bord en raakte haar lievelingsgerechten, die – toevallig of niet – net die dag op het menu gezet waren, niet aan. Moeder zat er plechtig bij en toen we van tafel gingen hielp Caspers haar met haar stoel.'s Namiddags had moeder het over het lot van de vrouw en over wat kinderen aan hun ouders verschuldigd waren. Toen begreep ik wat er op til was, ik wist ook wat Louise zou antwoorden; ik wist dat ze van een ander hield. Ze had het nooit gezegd, en toch wist ik het. Ik was zo ver met haar meegegaan in die onuitgesproken liefde dat ze ook mij toebehoorde. Net zoals zij veranderde ik van kleur bij het aanhoren van zijn naam, ook al had ik hem nooit gezien.

Tijdens de nacht volgend op die plechtige dag werd ik wakker terwijl ze haar gesnik probeerde te onderdrukken. "Ben je wakker, Sofie?" vroeg ze. Wou ze haar hart voor me openen of was het uit vrees dat ik zou vragen wat er aan de hand was ?

¹⁶ Broch was één van Kolds voorgangers als tutor, "een nukkige, stijve, onuitstaanbare pedant" die met Sofies zus Marie trouwde : "Marie – die zo jong zou sterven – was de eerste die geslachtefferd werd; zij was de oudste."

¹⁷ Gevatheid, droge humor.

det siste og lot som jeg sov. (...)

Ik dacht dat het laatste het geval was en deed of ik sliep

(...)

(...)

Dagen efter blev det forkynt at hun var forlovet med Caspers. Da snek jeg mig ut av stuen, fór nedover engene og skjulte mig i det tykkeste av skogen. Her gråt jeg bitterlig.

De volgende dag werd de verloving officieel bekendgemaakt. Ik sloop weg uit de woonkamer, liep door de velden en verschool mij diep in het bos. Hier huilde ik bittere tranen.

Het feit dat Louise zo gelaten haar noodlot ondergaat verbaast Sofie en maakt haar opstandig.

Imidlertid nærmet sig den fryktelige dag da Louise skulle vies til Caspers. Jeg trodde bestandig at himmelen ville la skje et underverk for å forhindre det. Det skjedde intet underverk, uten at det skulle være at Louise var forunderlig fattet. Det smertet mig mere enn det gledet mig. Enten jeg ville eller ei måtte jeg være med i kirken. Her så jeg Louise stå for alteret med den mannen som hun hverken elsket eller aktet, og som siden har gjort henne så grenseløs ulykkelig.

Ondertussen kwam de vreselijke dag waarop Louise met Caspers in de echt verbonden zou worden dichterbij. Ik geloofde steeds maar dat de hemel een wonder zou verrichten om dit te verhinderen. Er gebeurde geen wonder behalve dan dat Louise blijk gaf van een zeer grote zelfbeheersing. Dit deed mij meer pijn dan plezier. Of ik wou of niet, ik moest mee naar de kerk. En daar zag ik Louise voor het altaar staan met de man die ze noch beminde noch achtte, de man die haar sindsdien grenzeloos ongelukkig heeft gemaakt.

Wat dan volgt heeft een hoge symbolwaarde: Sofie beschrijft hoe ze na de huwelijksplechtigheid het bos invlucht en daar in de grot die haar toevluchtsoord is haar pop Louise begraaft – voor haar betekent dit ook het einde van haar kinderjaren.

Kold zelf heeft, wanneer hij de betrekking ten huize Ramm aanvaardt, al een ongelukkige liefdeshistorie in Kristiania achter de rug. Daarna vond hij troost in een diepe (maar platonische) relatie met Margarethe D. Wanneer deze Margarethe nu overlijdt, krijgt Kold de notities die ze nagelaten heeft toegestuurd. Deze "notities" gebruikt Camilla Collett om opnieuw – maar nu in een algemenere context – een van de centrale thema's van de roman (en van haar hele oeuvre) te illustreren: ze vormen een bittere aanklacht tegen de onderdrukking van de Noorse vrouw uit de zogenaamde "gegoede" kringen..

Ennu innen de fødes til verden har lovene plyndret dem. Det forutsettes allerede da som en nødvendighet at de skal forsørges av en mann der vil ta dem til ekte. Ektemannen blir da for dem et slags

Nog voor ze ter wereld komen hebben de wetten er al voor gezorgd dat ze niets bezitten¹⁸. Dan al wordt ervan uitgegaan dat ze afhankelijk zullen zijn van de man die met hen zal trouwen. Terwijl zonen rechten en krijgswetenschap studeren moeten

¹⁸ Een verwijzing naar een wet uit de tijd van Christian V (1646-99) die bepaalde dat een zoon tweemaal zo veel erfde als een dochter. In een aantekening bij de uitgave van 1879 stipt Camilla Collett aan dat er sinds de jaren 1840 op dit gebied althans vooruitgang geboekt was, iets waar haar man, de jurist Peter Jonas Collett, een belangrijke rol in gespeeld had.

brødstudium, likesom jus og krigsvitenskap for sønnene. Oppdragelsen anlegges derefter, det vil si, meget mere på å oppnå attestas til kallet enn egentlig på å lære å bestyre det. Således vokser de opp, uten virkelige kunnskaper, uten dypere interesser, i et ubeskjeftiget liv fullt av tomme gleder. (...) Så står de da ved grensen: Hjelpeløshet på den ene side, et kummerlig tilfældighetsparti på den annen. Valget er ikke så verst. Silkesnoren er jo alltid ærefullere enn strikken. De blir da gift. Og nu venter man at i det minste de beste av dem skal skaffe sig en betydning, edlere enn den noen elendige balltriumfer har beredt dem. Nei, det vil kun si at de nu først går inn i dunkelhetens og betydningsløshetens håpløse natt. En påfallende henvisnen betegner denne overgang. Man vet intet mere om disse vesener, der engang nevntes under navn av den smukke den eller den; man kjenner dem fast ikke mere når de ute viser sine falmede skikkelser. De er ikke mere individer, de er norske husmødre. Vet De hva en norsk husmor er? Jeg ikke heller riktig; men jeg vet at jeg ikke kjenner en eneste kvinne der virker belivende i en videre krets, der være ved elskverdighet eller ved ånd, og dog kjenner jeg mange der både kunne og burde det.

zij zich in het vak "echtgenoot" verdiepen. De opvoeding wordt daaraan aangepast, dat wil zeggen, er wordt meer aandacht besteed aan het verwerven van een echtgenoot dan aan het daarna met hem kunnen omgaan. Zo groeien ze op, zonder echte kennis, zonder uitgesproken interesses, in een leven zonder echte bezigheden maar gevuld met lege genoegens (...) En dan moet er een keuze gemaakt worden tussen hulpeloosheid en een rampzalige, door het toeval bepaalde verbintenis. De keus valt niet zo moeilijk. Een zijden snoer is immers altijd eervoller dan een gewone koord. Ze trouwen dus. En nu verwacht men dan ten minste van de besten onder hen dat ze een zijn aan hun leven zullen geven, iets edeler dan datgene waarop een aantal miezeringe balzaaltriumfen hen voorbereid hebben. Maar nee, het betekent enkel dat ze nu werkelijk de donkerte en de zinloosheid van een hopeloze nacht ingaan. Een opvallende vervaging karakteriseert deze overgang. Men weet niets meer over deze wezens, die ooit de mooie x of y genoemd werden, men kent ze vast niet meer wanneer ze buiten komen en hun fletse figuren tonen. Het zijn geen individuen meer, het zijn Noorse huisvrouwen. Weet U wat en Noorse huisvrouw is? Ik ook niet echt, maar ik weet dat ik geen enkele vrouw ken die door haar beminnelijkheid of haar intellect indruk maakt in een wat grotere kring, en toch ken ik er een heleboel die ertoe in staat zouden kunnen en moeten zijn.

De drie voorafgaande fragmenten komen uit het eerste, vooral beschouwende deel van Amtmandens døttre. Dit eerste deel vormt eigenlijk de achtergrond voor wat er dan in het tweede deel gebeurt.

Rein, een oudere, welgestelde deken, die al een tijdje weduwnaar is en in hoog aanzien staat in het district, vraagt (via haar ouders) Amalie ten huwelijk. Dan blijkt echter tot verbijstering van mevrouw Ramm dat Amalie al een hele tijd in het geheim met pastor Brøcher verloofd is. Erg verwonderlijk is dat niet : mevrouw Ramm heeft de kapelaan immers altijd met welwillendheid behandeld – er leek immers geen betere partij voor Amalie voorhanden. Nu heeft mevrouw Ramm echter plotseling geen goed woord meer voor hem over. Let op de hier voor de lezer duidelijke ironische ondertoon.

Da Amalie var gått, utbrøt hun: "Har man hørt make til dårskap! Hvor kan Amalie

Toen Amalie de kamer verlaten had riep ze¹⁹ uit : "Wie heeft al ooit dergelijke nonsens gehoord. Wat

¹⁹ d.w.z. mevrouw Ramm.
eddy waumans

finne smak i den pedant? Sådan en erkeprosaist!... En pike med hennes følelse og smak ... !"

"Ja, ja, Mariane, derved er dessverre intet å gjøre. Vi" – i visse forbindelser talte amtmannen alltid i pluralis – "vi har selv holdt partiet for antagelig og vist Brøcher forekommenhet.

"Du uttrykker dig så underlig, kjære venn ... Vi skulle ha vist Brøcher forekommenhet! ... Vi skulde ha oppmuntret ham! ... Vi har vist Brøcher den forekommenhet som vi viser enhver gjest i vårt hus."

kan Amalie nu in die pedanterik gezien hebben? Zo'n dorre zeurpiet! Een meisje met haar gevoelens en smaak!"

"Ja, ja, Mariane, er valt helaas niets aan te doen. Wij – in bepaalde omstandigheden bediende de districtsgouverneur zich altijd van de pluralis – hebben zelf Brøcher altijd een aanvaardbare partij bevonden en hem met voorkomendheid behandeld."

"Je drukt je zo merkwaardig uit, beste vriend ... Wij zouden Brøcher met voorkomendheid behandeld hebben! ... We zouden hem aangemoedigd hebben ... Wij hebben Brøcher de voorkomendheid getoond die iedere gast van ons kan verwachten."

Ondertussen zijn Kold en Sofie op elkaar verliefd geworden. Kolds houding tegenover Sofie was al een tijdje daarvoor veranderd – zeker ook onder invloed van een aantal beschouwende passages uit Margarethe D.'s aantekeningen. Het half nieuwsgierige wantrouwen waarmee hij haar tot dan toe gadeslagen had, heeft plaats gemaakt voor tedere interesse en medeleven. Sofie heeft het moeilijk met wat ze voor Kold voelt, en vooral om daar iets van te tonen. Mevrouw Ramms credo is immers dat

"man kan ikke nok innskerpe en ung pike å legge bånd på sine følelser og om mulig utrydde dem i tide. (...) Og mine døtre," sluttet fru, "vil engang takke mig derfor, takke mig, fordi jeg har lært dem at fornektelse er et fruentimmers skjønneste dyd."

"men een jong meisje er niet genoeg kan toe aanzetten om haar gevoelens onder controle te houden en indien mogelijk ze tijdig volledig te elimineren (...) en m'n dochters" besloot mevrouw Ramm "zullen me er later dankbaar voor zijn dat ik ze geleerd heb dat zelfverloochening de grootste deugd van een vrouw is."

Kold is het hier allesbehalve mee eens, ook al heeft hij net uit de mond van mevrouw Ramm het didactisch bedoelde, droeve verhaal over de nu bejaarde en kindse juffrouw Møllerup gehoord. Als jong, algemeen aanbeden meisje maakte die ooit één fout: ze bekende in een brief aan een officier dat ze van hem hield, en die liet in zijn kring een aantal kopieën van de brief circuleren om haar belachelijk te maken, een klap die ze nooit meer te boven kwam:

Skrive brev og rive itu, strikke og rekke opp igjen er siden blitt hennes eneste syssetsettelse.

Brieven schrijven en ze dan verscheuren, een breiwerk beginnen en het dan weer uiteenrafelen zijn sindsdien haar enige bezigheden geworden.

Op een dag komt Kold toevallig en voor de eerste keer Sofies kamer binnen (vergeet niet dat we ons in een burgerlijk 19de-eeuws milieu bevinden !) en dan krijgen we een beschrijving van die kamer, duidelijk met de bedoeling om iets over Sofies karakter te zeggen.

Ja, her bodde hun. (...) Her fantes intet av hin maleriske uorden, der gjør så stor effekt i romanene, men som overført i vår ubarmhjertige virkelighet kun betyder at angjeldende madame eller frøken er en uordentlig madame eller frøken. Begge morgenskoene var tilstede og stod endrektig ved hinannens side på det blommede teppe. På gulvet fantes hverken musikalier, ridehatt, hansker eller slike pikante ting henslengte. Ingen stumper av brev, intet forrædersk portrett på bordet. Endelig nødes vi også til å bekjenne at der aldeles ikke såes noen "snehvit, smal liten seng". Et mørkerødt, folderik gardin skjulte hele den ene side av rommet. Alt åndet fred, enkelhet og dog en usynlig eleganse. Vinduet til haven stod åpent, skyggene danset på gulvet; en bokfink kvitret sin aftensang i en av poplene utenfor, og på karmen satt den hvite katt med funklende øyne og syntes å lytte til med blandede følelser.

Ja, hier woonde ze (...) Hier was er geen schilderachtige wanorde²⁰ die zoveel indruk maakt in romans, maar die overgebracht naar de onbarmhartige werkelijkheid enkel betekent dat de dame of juffrouw in kwestie een slordige dame of juffrouw is. De schoenen die ze 's morgens gedragen had waren er allebei en stonden eensgezind naast elkaar op het tapijt met bloemmotief. Op de vloer lagen er geen muziekbladen, rijcap, handschoenen of andere frivoliteiten zo maar neergegoid. Geen verfrommelde brieven, geen flatteus portret op de tafel. En we moeten ook nog toegeven dat er geen "sneeuw wit, smal bedje" te bespeuren was. Een donkerrood, loshangend gordijn verborg de hele ene kant van de kamer. Alles ademde rust, eenvoud en toch een onzichtbare elegantie uit. Het raam dat op de tuin uitkeek stond open, de schaduwen dansten op de vloer; een vink kweelde zijn avondlied in één van de populieren in de tuin en op de vensterbank leek de kat er met fonkelende ogen en gemengde gevoelens naar te luisteren.

Het is pas na een dramatische scène, waarin Kold Sofie uit de handen van een dronken Lorenz Brandt redt, dat beiden (en Sofie het eerst) er openlijk voor uitkomen wat ze voor elkaar voelen. Het noodlot ligt echter op de loer. Een oude vriend van Kold, Dr Müller (hij is arts) kom toevallig op bezoek. Over de relatie tussen Kold en Müller werden we al veel vroeger in de roman ingelicht. Müller was zijn leraar geweest en had hem naar de universiteit gestuurd. Hij werd Georgs toeverlaat toen die er als eenzame jongeman alleen voor stond in de hem onbekende stad. Daardoor was er tussen hen een relatie ontstaan die gebaseerd was op door ervaring verworven overwicht en een sterkere persoonlijkheid enerzijds en op dankbaarheid anderzijds.

Deze Müller is een cynicus en een gezworen vijand van het huwelijk als instelling. Kold weet dat natuurlijk maar al te goed, en is vastbesloten zich geen ellenlange tirades op de hals te halen.

"Müller!" mumlet Kold. "Hvilken djevel fører ham nettopp i dette øyeblikk hit? Men han skal intet få å vite. Dette satyrblikk skal jeg holde ute fra min helligdom."

"Müller!" mompelde Kold. "Welke duivel voert hem nu net op dit ogenblik hierheen? Maar hij zal niets te weten komen. Deze sater gun ik geen blik in mijn heiligdom."

²⁰ Die "schilderachtige wanorde" was wel aanwezig in de net daarvoor beschreven kamer van Amalie.
eddy waumans

Alles vierkant loochenen lijkt hem de aangewezen methode. De nu volgende scène vormt dan ook het keerpunt van de roman.²¹

Klokken var 12. De to venner hadde sagt god natt og trukket sig tilbake på Kolds værelse.

Det var da endelig kommet, det øyeblikk da Sofie torde være alene med sine tanker; kun hadde hun ennu et ærend å utføre, som hennes mor hadde pålagt henne.

Ja, virkeligheten har sine geniale momenter, betydningsfulle, poetiske, kunstnerisk fullendte momenter, hvori tilværelsen, midt i sin hverdagsdvale, plutselig slår ut i blomst og duft. Men den har også momenter, sammenstøt, kombinasjoner av begivenheter, der fremtrer så fatale, så uhellvarslende, med en så skjærende ironi at man må holde meget fast ved troen på at også disse er ledd i et allkjærlig og allvitende forsyns styrelse; ti de ser snarere ut som et stykke av et dikt, uttenkt i en demons oppfinnsomme hjerne.

Og denne demon! Vi kjenner alle dens navn. Det klinger så uskyldig prosaisk som om det ikke var noe å engste sig for. Vi kaller den: Tilfeldighet. I mannens liv en slags husnisse, en brysom spilloppmaker, som han dog kjekt kan være på sin post imot og efter omstendighetene betvinge. I kvinnens liv en forferdelig makt, til hvem hun på nåde og unåde må overgi sig, stum og viljeløs.

Til Kolds værelse, adskilt kun ved en tynn bordvegg, støtte et avlukke med adgang til korridoren, der tjente til husets kleskammer.

Het was middernacht. De twee vrienden hadden iedereen goedenacht gewenst en zich in Kolds kamer teruggetrokken.

Toen was eindelijk het ogenblik gekomen waarop Sofie alleen durfde te zijn met haar gedachten; ze had echter nog iets te doen wat haar moeder haar opgelegd had.²²

Ja, de werkelijkheid heeft haar geniale momenten, genichtige, poëtische, artistiek volmaakte momenten, waarin het bestaan vanuit zijn alledaagse sleur plots bloemen en kleuren krijgt. Maar zij heeft ook ogenblikken waarop gebeurtenissen met elkaar botsen en wel zo fataal, zo onbeïlspellend, en met zo'n bijtende ironie dat men zich stevig vast moet klampen aan het besef dat ook deze ogenblikken schakels zijn in de heerschappij van een alles liefhebbend en alwetend wezen; want ze zien er eerder uit als een fragment uit een dichtwerk ontsproten uit het vindingrijke brein van een demon.

En deze demon! We kennen allen zijn naam. Hij klinkt zo onschuldig prozaisch dat het wel lijkt alsof men er niet bevreesd voor hoeft te zijn. We noemen hem: het Toeval. In het leven van een man een soort kwade geest, een lastige schelm, voor wie hij echter op zijn hoede kan zijn en die hij hoe dan ook in bedwang kan houden. In het leven van een vrouw een verschrikkelijke kracht, aan wie zij zich onvoorwaardelijk moet onderwerpen, stil en onderdanig.

Aan Kolds kamer, en er enkel van gescheiden door een dunne scheidingswand, grensde een kamertje dat als linnenkamer dienst deed en vanaf de gang bereikbaar was.

²¹ Let erop dat Kold de beleefdheidsvorm gebruikt maar Müller de vertrouwelijke vorm.

²² Het soort uitweiding dat hier volgt is typisch voor de negentiende-eeuwse roman met zijn alwetende verteller; zie bijvoorbeeld George Eliots *Silas Marner*, zes jaar na *Antmandens døttre* gepubliceerd.
eddy waumans

Det var heropp i dette kleskammer Sofie blev sendt for å hente noe linnnet. Da hun sakte åpnet døren, hørte hun Kold og Müller i en samtale innenfor. De to røster lød så klart og sterkt i aftenens stillhet, at hun kunne tro sig i samme rom, hadde hun ikke visst det bedre. Et øyeblikk stod hun fortapt i å lytte til den kjære stemme. Da hørte hun sitt navn nevne; forskrekket søkte hun hva hun skulle hente i linnetskapet, og ville skynde sig bort; men innen dette var lykkes henne, hadde hun mot sin vilje hørt så meget at hun ikke kunne gå derfra. Som fastnaglet blev hun stående uten bevissthet om noe utenfor henne; hennes sjel lå i hennes øre.

Inne i værelset hos de to herrer finner vi Müller på sin gamle plass i sofaen; på karmen av det åpne vindu satt Kold og syntes oppmerksomt å betrakte tretoppene og den blanke natthimmel. De første innledende replikker har han efter all sannsynlighet besvart noe kort og distré.

"Det forekommer mig dog," fortsatte Müller, "at du nu må ha fått en grundig oversikt over en amtmanns plikter og rettigheter, og den birolle du har spilt som informator, er jo også endt, siden den unge herre er blitt student. Eller har du kanskje andre biroller her i huset?"

"Amtmannen har ikke flere sønner."

"Nei, men døtre."

"Men hvorav ingen trenger til min lærdom. Den eldste er nesten likeså gammel som jeg selv, og den annen er nettopp kommet ut av et institutt i København."

"Nu, det kunne jo gis andre biroller. Altså,

Het was nu net naar dit kamertje dat Sofie gezonden werd om er wat linnengoed te halen. Toen ze stilletjes de deur opende, hoorde ze dat Kold en Müller met elkaar in gesprek waren in de kamer ernaast.. De stemmen klonken zo klaar en luid in de avondlijke stilte, dat ze tegen beter weten in de indruk kreeg dat ze in hun kamer was. Een ogenblik luisterde ze als in trance naar de stem van de man van wie ze hield. Toen hoorde ze haar naam; geschrokken zocht ze in de linnenkast wat ze nodig had om zich daarna zo snel mogelijk te kunnen verwijderen, maar voor ze daarin geslaagd was, had ze onwillekeurig al zo veel gehoord dat het haar onmogelijk was nog weg te gaan. Als aan de grond vastgenageld bleef ze staan zonder nog goed te beseffen waar ze was; haar ziel bevond zich in haar oor.

In de kamer bij de twee heren vinden we Müller op zijn oude plaats in de sofa²³, op de vensterbank van het open raam zat Kold, die naar het leek aandachtig de toppen van de bomen en de heldere hemel aan het bestuderen was. De eerste inleidende opmerkingen heeft hij allicht wat kort en verstrooid beantwoord.

"Mij lijkt het toch aannemelijk," ging Müller verder, "dat je nu wel een grondig inzicht verworven moet hebben in de plichten en de rechten van een districtsgouverneur, en de bijrol die jij als tutor gespeeld hebt is nu ook afgelopen nu de jongeman student geworden is. Of heb je misschien nog andere bijrollen hier in huis?"

"De districtsgouverneur heeft geen andere zonen."

"Nee, maar wel dochters"

"Geen van hen heeft mijn wijsheid nodig. De oudste is bijna even oud als ik, en de andere is net in een instituut in Kopenhagen afgestudeerd."

"Nu, misschien heb je hier nog een andere bijrol te

²³ Müller had Kold vroeger (toen Sofie in Denemarken was) al een bezoek gebracht.
eddy waumans

du har ikke det aller minste her å bestille? Hør nu blott. Den ansettelse i Stockholm, som du engang attrådde så meget, står dig nu åpen."

"I Stockholm, sier De?" ropte Kold og vendte sig endelig om.

"Nu ja, i Stockholm, i Stockholm, er det ikke forståelig?" "Akk, kjære Müller, har De ennu slike planer med mig? Jeg trodde at De hadde oppgitt dem nu."

"Om jeg har slike planer ennu? Ja, død og plage, har jeg det, og slemt var det, om jeg ikke hadde dem for dig. Mens du ligger her oppe og idylliserer og tenker på ingenting eller det som er ennu verre, har vi handlet på dine vegne."

Kold klinkt echter niet bepaald enthousiast:

"Jeg takker Dem, Müller ... Hvor De er god, at De tar Dem således av mig ... Men ... "

"Nu, men?"

"Oppriktig talt, jeg har ganske tapt lysten til denne post."

"Så, du har tapt lysten dertil, ja så... Det var da besynderlig. Du trodde dog engang selv..."

"Ah, det var en grille, et innfall. For et ungt, umodent menneske kan hin karriere vel ha noe lokkende. I grunnen er det dog et skinnliv man fører. Jeg tror mig ikke mere skikket dertil. Jeg føler mig draget mot en gedignere, selvstendigere stilling i livet, la den enn være mindre bemerkelig."

"Nu, det er rosverdig, det er vakkert. Det røper en solid anskuelse, en anskuelse som er sjelden i dine år. Kun ville jeg gjerne

vervullen. Dus je hebt hier dus niets meer uit te richten? Hoor es, die betrekking in Stockholm waar je ooit zo op gebrand was, staat nu open voor jou."

"In Stockholm, zegt U?" riep Kold en draaide zich eindelijk om.

"Ja ja, in Stockholm, in Stockholm, ben ik niet duidelijke genoeg?" "Ach, beste Müller, hebt U nu nog dergelijke plannen met mij? Ik dacht dat U die nu definitief opgeborgen had."

"Of ik nog dergelijke plannen heb? Ja verdorie, en het zou maar erg zijn als dat niet het geval was. Tervijl jij hier je tijd doorbrengt met luieren, idealiseren en aan niets denken of aan iets wat nog erger is, zijn wij voor jou tussenbeide gekomen."

"Ik dank U, Müller, het is erg vriendelijk van U dat U zich zo voor mij inzet ... Maar ..."

"Wat nu, maar ... ?"

"Eerlijk gezegd, interesseert die betrekking mij helemaal niet meer."

"Zo, die betrekking interesseert je niet meer, ja ja ... dat is toch wel vreemd ... Je was toch ooit zelf van mening ..."

"Ach, dat was een gril, een bevestiging. Voor een jonge, nog niet echt volwassen man kan zo'n carrière wel iets aantrekkelijks hebben. Eigenlijk leidt men dan een leven gebaseerd op uiterlijkheden. Ik geloof niet dat ik daarvoor nog geschikt ben; ik voel me aangetrokken tot een degelijkere, onafhankelijker positie in het leven, ook al is die dan minder in het oog springend."

"Wel, dat is prijzenswaardig, dat is mooi. Dit verraaft een gedegen inzicht, een inzicht dat op jouw leeftijd eerder uitzonderlijk is. Graag zou ik meer

høre disse gedigne planer. Vil du kanskje gå inn som kopist i revisjonsdepartementet?"

boren over die solide plannen. Wil je misschien jongste bediende worden bij de dienst die de uitgaven van de staat controleert?"

Müller gaat nog een tijdje op dezelfde ironiserende toon verder maar trekt dan resoluut ten aanval :

"Hun er smukk; din smak er ikke ille."

"Ze is knap, je hebt geen slechte smaak."

"Hvem? Hva mener De?"

"Wie ? Over wie hebt U het ?"

"Jeg mener blott," blev Müller rolig ved, "at hun er smukk, og at din smak ikke er ille, ja, hva det nesten aldri har hendt mig før, hun har frappert mig. Hun kom oss i møte på stien, da vi skulle ut for å oppsøke dig."

"Ik bedoel gewoon," ging Müller rustig verder, "dat ze knap is en dat je geen slechte smaak hebt, ja, wat me nog praktisch nooit overkomen is, ze heeft indruk op me gemaakt. Ze kwam ons op het pad tegemoet toen we het huis uit kwamen om jou te zoeken."

"Ah, det er frøken Sofie, De mener?"

"Ob, juffrouw Sofie bedoelt U?"

"Ganske riktig, Sofie, således kalte du henne engang. Hun møtte oss som sagt på stien, hvor vi også var så heldige å treffe dig. Det er altså henne, tenkte jeg, som har voldt den stakkars Kold så meget ergrelse og tidsspille, og som du forrige gang skildret som et uhyggelig, forskruet vesen. Hun syntes å være i en alterert tilstand; hennes stemme sitret, og hennes deilige hår, som jeg aldri har sett make til, befant sig i en høyst malerisk uorden. Det var ordentlig synd at det syn skulle være spilt på et mammuthjerte som mitt. Fruen spurte hvor hun hadde gjort av sin hatt, hvortil hun svarte at hun hadde våget sig for langt opp ad fjellet, var glidd ut og hadde mistet den der oppe. Mamma skjente over hennes villskap, men med et blick til mig, som om hun ville si: Har De sett noe yndigere? Mig hilste hun med en viss kulde, og jeg har forgivevis søkt å nærme mig henne i aften. Det er noe aparte ved henne. Men smukk og nydelig er hun som en ulykke. Er du kanskje ikke av den mening?"

"Inderdaad, Sofie, zo noemde je ze ooit. We ontmoeten haar zoals gezegd op het pad en we hadden het geluk ook jou daar even later aan te treffen. Zij is het dus, dacht ik, die de arme Kold zoveel ergernis en tijdverspilling bezorgd heeft en die je vorige keer afschilderde als een onaangenaam, hysterisch wezen. Ze leek erg opgewonden, haar stem trilde en haar verrukkelijke haar, mooier dan wat ik ooit gezien heb, was bijzonder schilderachtig in de war. Het was oprecht zonde dat deze aanblik verspild werd aan een daarvoor ongevoelige natuur zoals de mijne. Mevrouw Ramm vroeg waar haar hoed gebleven was, en ze antwoordde daarop dat ze zich te ver op de rots gewaagd had, uitgegleden was en haar hoed kwijtgespeeld had. Mevrouw berispte haar om haar dристheid maar keek even naar mij alsof ze wou zeggen: "Hebt U ooit iets bekoorlijkers gezien?" Tegenover mij toonde ze een zekere gereserveerdheid, en ik heb vanavond vergeefs geprobeerd haar beter te leren kennen. Ze heeft iets aparts. En ze is verduiveld mooi en bekoorlijk. Vind jij misschien van niet ?"

Kold probeert het gesprek weer op een job in de diplomatie te brengen, maar Müller laat zijn prooi niet meer los :

"Hør, kjære Georg, ved Gud, jeg mener dig det vel," sa Müller med en bevægelse som om han ville legge pipen bort, mens han langsomt førte den til munnen igjen, en manøvre som Kold kjente meget godt, og som betydde et ualminnelig alvor.

"Ser du, jeg ville så gjerne gjøre noe dyktig av dig, og det skulle også lykkes, hvis du ikke alltid stod dig selv i veien. Disse evige forlibelser er for et menneske av din beskaffenhet en ren ulykke. De setter dig idelig ut av likevekten, forstyrrer ditt humør og hemmer din utvikling. Og til sist vil det dog, tross dine forsikringer, ende med at du for alvor blir hengende. Jeg sier ikke at det går så med din nuværende inklinasjon, meget mulig at den ender som alle dine andre, men alvorlig eller ei, så kommer den forbistret ubeleilig. Hør, Georg, riv dig løs... Straks, om du kan ... Gå til Stockholm og frels din sjel! Når ti år er forløpne, når du er blitt en moden, holden mann, så i Guds navn, forelsk dig så meget du vil."

"Men Müller ... Hør dog! ... Det er jo ikke tale om ... "

"En forbistret historie! Si mig, hvor vidt er du avansert med henne? Måskje ondet ennu kan avverges. Kniper det, så kunne måskje jeg tale med frøkenen og se å få det avgjort på en pyntelig måte."

"Er De gal! For Guds skyld! jeg sier Dem jo, denne sak angår ikke frøken Ramm. Hun har ikke ringeste innflytelse på mine fremtidsplaner."

"Det skulle glede mig, hvis det stod i min makt å overbevise mig derom."

"Overbevise Dem om at dette ikke angår

"Luister eens, beste George, ik heb het verdorie goed met je voor " zei Müller en maakte een beweging alsof hij zijn pijp wou neerleggen maar ze dan weer opnieuw naar zijn mond bracht, een manoeuvre dat Kold erg goed kende en dat op ongewone ernst wees.

"Zie je, ik wou zo graag een bekwaam iemand van je maken, en dat zou ook lukken indien je het jezelf niet altijd zo moeilijk zou maken. Deze voortdurende aanvallen van verliefdheid zijn een regelrechte ramp voor iemand met jouw aard. Ze brengen je onophoudelijk uit je evenwicht, bederven je humeur en zetten een rem op je ontwikkeling. En wat je ook beweert, het zal er ten slotte mee eindigen dat je niet meer kan ontsnappen. Ik beweet niet dat dat het geval zal zijn met je huidige verliefdheid, het is best mogelijk dat die eindigt zoals alle voorgaande, maar ernstig of niet, erg ongelegen komt ze zeker. Luister Georg, hou ermee op ... dadelijk, als je kan ... Ga naar Stockholm en red je ziel! Als je over tien jaar een bezadigd en welgesteld man zal zijn word dan in godsnaam zo vaak verliefd als je maar wilt.

"Maar Müller ... Luister nu toch eens ! Er is geen sprake van dat ..."

"Een onaangename geschiedenis! Vertel eens, hoever sta je al met haar? Misschien kan het kwaad nog afgewend worden. En zit je in het nauw, dan kan ik misschien eens met de juffrouw praten en er op een keurige manier een eind aan maken."

"Bent U gek! In hemelsnaam! Ik zeg U toch dat juffrouw Ramm er niets mee te maken heeft. Ze heeft niet de geringste invloed op mijn toekomstplannen."

"Het zou me plezier doen indien ik mezelf daarvan zou kunnen overtuigen."

"U overtuigen dat zij er niets mee te maken heeft !"

henne!" sa Kold, brakt til det ytterste ...
 "Men forstå dog! jeg elsker henne ikke.
 Det er intet, intet mellem oss."

Arme Kold! Kjære leserinne! Hvis du er over tyve år – er du under tyve år, nytter det ikke –, men hvis du er over tyve år, så vil vi her, nettopp her, førenn du ganske bryter staven over ham, legge et ord inn for ham. Ja, det er stygt, meget stygt av ham, og enhver kan efter sin egen smak tenke sig en bedre og elskverdiggere måte for ham å slippe derfra på. Han kunde f.eks., når han således blev lagt så smått på pinebenken, ende med å slå i bordet og si: "Ja, for fanden, det er sant alt sammen, la mig bare i ro!" Men så hadde det ikke vært Kold, vår Kold, og han hadde måskje ikke elsket så varmt, så iversykt, så nærig engstelig for sin skatt som han. Og la oss så være ærlige. Hvem er ikke således blitt tirret og til sist drevet til et punkt, hvorfra han ikke mere har kunnet trekke sig tilbake, og hvor han, uten å ville det, nesten uten å vite det, er blitt jesuitt? Enhver der med hånden på hjertet tør si at han aldri har vært det, aldri har sagt noe om sin dyrebareste venn, som denne ikke måtte høre, og at han hadde mot til å lese, sort på hvitt, alt hva denne dyrebare venn har sagt om ham, nu vel, den der kan det, han kaste stenen. Og endelig vil vi minne om at ethvert av disse ulykkelige ord faller i en sjel, der minst av alle er skikket til å forstå dem, og at han ved ethvert av disse ord, som en skadefro ånd synes å legge ham på tungen, frasier sig sitt livs største glede.

"Du elsker henne ikke! Ja, ja, det er en annen sak," sa Müller, og gløden av hans nystoppede pipe kastet et nesten

zei Kold, tot het uiterste gebracht, "Maar begrijp me toch! Ik hou niet van haar. Er is niets, maar dan ook niets tussen ons!

"

Arme Kold! Beste lezeres! Als je meer dan twintig bent – als je jonger bent dan zal het niet baten – maar als je meer dan twintig bent, dan zullen we hier, precies hier, voor je hem helemaal veroordeelt, een goed woord voor hem doen. Ja, het is lelijk, erg lelijk van hem, en eenieder kan al naar gelang haar²⁴ eigen smaak een betere en elegantere manier voor hem bedenken om uit de hachelijke situatie te geraken. Hij had bijvoorbeeld toen hij langzaam aan op de pijnbank gelegd werd daar een eind aan kunnen maken door op tafel te slaan en te zeggen 'Wel ja verduiveld, het is allemaal waar en laat me met rust!' Maar dan zou hij niet Kold, onze Kold geweest zijn, en had hij misschien zijn schat niet zo vurig, zo geestdriftig, zo bijna bevreemd bemind. En laten we eerlijk zijn. Wie is nooit zo getergd en uiteindelijk zo ver gebracht dat zij zich niet meer uit de situatie kon redden behalve wanneer zij, zonder het te willen, bijna zonder het te weten, zich als een jezuïet²⁵ begon te gedragen? Eenieder die met de hand op het hart durft zeggen dat dit haar nog nooit overkomen is, dat zij nog nooit iets van haar dierbaarste vriend gezegd heeft dat die niet mocht horen en dat zij de moed heeft om alles zwart op wit te lezen wat deze dierbare vriend overhaar gezegd heeft, wel, wie dat kan zeggen mag de eerste steen werpen. En ten slotte willen we eraan herinneren dat al deze rampzalige woorden op een ziel vallen die totaal ongeschikt is om ze te begrijpen, en dat Kold met ieder woord dat een kwaadaardige geest hem op de tong lijkt te leggen, zichzelf de grootste vreugde van zijn leven ontzegt.

"Je houdt niet van haar, ja, ja, dat verandert de zaak" zei Müller, en de gloed van zijn pas gestopte pijp wierp een bijna demonische schijn op zijn eerder

²⁴ In het Noors staat er consequent "han(s)", maar ik heb naar analogie "kjære leserinne" aan het begin van het betoog voor vrouwelijke pronomina gekozen.

²⁵ In het Noors staat er "jesuitt" – de pejoratieve betekenis van dit woord in het Nederlands ("sluwe bedrieger" – *Verschuieren groot encyclopedisch Woordenboek*, Antwerpen/Den Haag, 1996¹⁰, p. 842, verschilt blijkbaar enigszins van de Noorse: "skinnhellig person som ikke skyr noe middel for å nå sitt mål" (A. Landfald, K.M. Paulsen, *Norsk Ordbok Bokmål*, Oslo 1996², p. 282) : "schijnheilig persoon die geen middel onverlet laat om zijn doel te bereiken."

demonisk skjær over hans uskjønne trekk. "Men du kan dog ikke nekte, at det klinger forbannet utrolig at du skulle kunne leve under ett tak med en attenårig skjønnhet uten å anfektes. "

"De burde ha bedre tanker om mig, Müller," sa Kold, idet han tok sin tilflukt til krenket alvor, "Jeg som ganske nylig, sort på hvitt, har skriftet for Dem all min motgang, alle mine ulykker i den vei. Slike erfaringer pleier dog å gjøre folk besindigere. Skjønnhetens makt innrømmer jeg villig; men kan det da ikke tenkes egenskaper som tilintetgjør den, og det nettopp sådanne der frastøter mig?"

"Det må være noen bannsatte egenskaper der kan øve en sådan nedslående virkning på dig. Da du altså ikke bryr dig om den lille dame, så kan du nok betro mig hva det er for egenskaper der vansierer henne. Er hun kanskje likeså doven og egensindig som da hun var din elev?"

"Doven og egensindig! ... En doven og egensindig ung dame!" ropte Kold, med nød og neppe betvingende sig; "hva vil det si? Det er jo ganske betydningsløst!"

"Er hun da enfoldig ... stupid! ... Du mente engang ..."

"Jeg har intet ment. Hun var dum som barn; men hun kan jo ha lagt sig forstand til siden. Jeg tror nok at hun nu har hva hun derav behøver."

"Det tenkte jeg nok. Når det kommer til stykket, er hun et mønster. For fanden, noe må det da være! Er hun kokett, lettsindig, intrigant, ondskapsfull?"

"Hva faller Dem inn? Jeg tror frøken Sofie har det beste hjerte. Det er en pike med karakter, med en livlig, sterk sjel ... Men hun har noe originalt, for ikke å si

lelijke trekken, "Maar je kan toch niet ontkennen dat het verduiveld ongelooftwaardig klinkt dat je onder één dak kunt leven met een achttienjarige schoonheid zonder door haar betoverd te worden."

"U mag toch wel anders over me denken, Müller" zei Kold, terwijl hij zijn toevlucht nam tot gekrenkte ernst, "Ik die nog maar recent zwart op wit al mijn tegenslag, al mijn mislukkingen op dit gebied aan U opgebiecht heb. Dergelijke ervaringen maken een mens toch gewoonlijk bedachtzaam. Dat schoonheid een invloedrijke factor is geef ik grif toe, maar er bestaan toch ook eigenschappen die ze tenietdoen en bij mij zelfs afkeer opwekken?"

"Het moeten verfoeilijke eigenschappen zijn die zo'n deprimerende uitwerking op jou kunnen hebben. Aangezien je dus niets geeft om de jongedame kan je mij ook toevertrouwen wat voor eigenschappen het zijn die haar onaantrekkelijk maken. Is ze misschien even lui en eigenzinnig als toen ze je leerlinge was?"

"Lui en eigenzinnig! ... Een luie en eigenzinnige jonge dame " riep Kold, zich ternauwernood bedwingend, "Wat betekent dat! Dat is toch gewoonweg onbelangrijk!"

"Is ze dan simpel ... dom? Je vond ooit ..."

"Ik vond niets. Als kind was ze dom, maar ze heeft sindsdien misschien verstand bijgekregen. Ik denk wel dat ze nu daarvan bezit wat ze nodig heeft."

"Dat denk ik ook. Alles wel beschouwd is ze een voorbeeld. Maar verduiveld, er moet toch iets zijn! Is ze flirtziek, lichtzinnig, achterbaks, kwaadaardig?"

"Hoe komt u erbij? Ik denk dat juffrouw Sofie een erg goed hart heeft. Ze is een meisje met karakter, met een levendige, sterke ziel ... Maar ze heeft iets eigenaardigs, om niet te zeggen excentrieks in haar

eksentrisk i sine anskuelser ... Hva synes De om søsteren?"

"Ah! Eksentrisk! ... jeg forstår ... Hun er poetisk, forskruet, emansipert?"

"Nettopp, der traff De det," sa Kold og brast i latter over denne løyerlige vending i det pinlige forhør.

"Virkelig! Nei alvorlig ... Er hun av den sort? Ja, hun så ut til noe slikt. En norsk femme émancipée! Det var morsomt, det var noe ganske nytt! Hvordan ytrer det sig? Røker hun cigar? Bærer hun sporer? Sitter hun til hest som salig dronning Caroline Mathilde?" Kold rødmet av forbitrelse. Han kunne ha myrdet Müller.

"Nu, bliv ikke fornærmet. Hun røker altså ikke tobakk ... Hun bærer ikke sporer. Det er en åndelig amasone, en hyperboreisk Georges Sand, der ånder et glødende hat mot det hele mannkjønn og dets nedrighet og despoti?"

"Nettopp."

"Hvilket dog ikke hindrer disse damer fra å ha sine små privatklinikasjoner."

opvattingen ... Wat vindt u van haar zuster?"

"Aha, excentriek ! ... Ik begrijp het.: Ze is poëtisch, geaffecteerd, geëmancipeerd?"

"Precies, u slaat de spijker op de kop" zei Kold en schaterde het uit over de lachwekkende wending die het pijnlijke verhoor genomen had.

"Heus! Nee ernstig ... Is ze van dat slag? Ja, ze zag er zo wel een beetje uit. Een Noorse femme émancipée! Dat is grappig, dat is iets heel nieuws! Hoe uit het zich ? Rookt ze sigaren? Draagt ze sporen? Zit ze te paard zoals Koningin Caroline Mathilde zaliger²⁶ Kold liep rood aan van verontwaardiging. Hij had Müller kunnen vermoorden.

"Nu, voel je niet beledigd. Ze rookt dus niet ... Ze draagt geen sporen. Ze is een amazone op intellectueel gebied, een Georges Sand²⁷ van het noorden, die een blinde haat uitstraalt voor alles wat man is en dus staat voor laaghartigheid en tirannie?"

"Precies."

"Wat natuurlijk niet belet dat ook deze dames wel eens verliefd worden."

²⁶ De koningin Caroline Mathilde (1751-1775) over wie Müller zich hier zo laatdunkend uitlaat was een zuster van "Mad King George III" van Groot-Brittannië. Op vijftienjarige leeftijd werd zij uitgehuwelijkt aan haar twee jaar oudere neef Christian VII van Denemarken, Noorwegen en Sleeswijk-Holstein (1749-1808). Die stak zijn afkeer voor haar niet onder stoelen of banken en verklaarde publiekelijk dat "van zijn echtgenote houden uit de mode was". De ongelukkige Caroline Mathilde begon een rijkostuum voor mannen te dragen. Ze begon zelf een affaire met de lijfarts van haar man en werd uiteindelijk op last van de stiefmoeder van Christian VII gearresteerd. Het huwelijk met Christian VII, die op dat ogenblik al duidelijke tekenen van schizofrenie begon te vertonen, werd nietig verklaard en Caroline Mathilde werd overgebracht naar Celle in Hannover waar ze op nauwelijks 24-jarige leeftijd stierf. Het is onder de regering van Christiaan VII en Caroline Mathildes zoon Frederik VI (1768-1839) dat Denemarken afstand moest doen van Noorwegen – Frederiks steun aan Napoleon speelde hierbij een rol.

²⁷ De Franse romanschrijfster George Sand (1804-1876) wordt ook al in de aantekeningen van Margarethe D. vermeld, maar dan onder de naam Dudevant (de familienaam van de baron met wie ze in 1822 trouwde). Margarethe D. omschrijft haar opvattingen als veel te extremistisch voor Noorwegen. Feit is dat Camilla Collett het werk van George Sand goed kende (zie bijvoorbeeld E. Beyer, *Utsyn over norsk litteratur*, Oslo, 1971², p. 79). In Sands debutroman *Indiana* (1832) is het motief van het gedwongen (d.w.z. uit sociale overwegingen opgelegde) huwelijk erg duidelijk aanwezig en zegt het hoofdpersonage Indiana tegen haar (oudere) echtgenoot : "Je sais que je suis l'esclave et vous le seigneur. La loi de ce pays vous a fait mon maître. Vous pouvez lier mon corps, garrotter mes mains, gouverner mes actions. Vous avez le droit du plus fort, et la société vous le confirme" (uitgave Le Cercle des Lecteurs (Luik, 1957, p. 192) -- zelf houdt die echtgenoot er opvattingen van het type "les femmes sont fait pour obéir et non pour conseiller" (Idem, p. 165) op na. *Amtmandens dotre* is echter een heel ander boek dan *Indiana*: het is veel realistischer qua opbouw en personages : Sofie Ramm lijkt helemaal niet op Indiana Delmare en het contrast tussen Kold en super-etter Raymon de Ramière is zo mogelijk nog groter.

"Natuurlijkvis."

"Og du gjør formodentlig hva du kan for å nære flammen?"

"Natuurlijkvis. Har jeg annet å bestille?"

"Og uten å tennes selv?"

"Vær ikke bange. Det er blott en ny blomst jeg fletter i mine seiervinningers krans. De emansiperte damer er dessuten de minst farlige."

"Det har jeg hørt. Selv har jeg ikke erfart det. Min stakkars Bolette var ikke av den klasse skapninger ... Har hun allerede erklært sig?"

"Hm ... ikke ganske; men jeg venter at det vil skje med det aller første. Jeg har kurven ferdig; det kan De stole på."

"Dat spreekt vanzelf."

"En je hebt vermoedelijk gedaan wat je maar kon om het vuur aan te wakkeren?"

"Natuurlijk. Waar moest ik me anders mee bezighouden?"

"En dat zonder dat je zelf aangestoken werd?"

"Maakt u zich geen zorgen. Ze is gewoonweg een nieuwe bloem die ik aan mijn overwinningskrans toevoeg. Geëmancipeerde vrouwen zijn bovendien de minst gevaarlijke."

"Dat heb ik ook gehoord. Zelf kan ik daarvan niet meespreken. Mijn arme Bolette²⁸ behoorde niet tot deze categorie. Heeft ze haar hart al voor je geopend?"

"Hm ... nog niet echt, maar ik verwacht dat het nu wel spoedig zal gebeuren. En dan zal ik korte metten maken, daar kan U van op aan."

Het effect van dit gesprek op Sofie is natuurlijk desastreus:

Likesom forstenet var hun blitt stående i den samme stilling hvori hun hadde oppfanget hvert ord i den skrekkelige samtale. Utenfor rakte hun mekanisk piken, der kom til, det linnen hun hadde i hånden. Hun listet sig igjennem Amalies værelse inn i sitt eget, hvor den lille nattlampe på kommoden var tent. Dens demrende lys såret hennes øyne, og rommet forekom henne engstende stort og tomt. Bak forhenget trykket hun sig skjelvende ned på en skammel; ingen krok syntes henne snever og dunkel nok til å skjule henne og hennes smerte og hennes ydmykelse. Hvorledes dette var gått til, hva det var for skrekkelige ord hun hadde hørt, det kunne hun ikke riktig samle. Hun visste kun at hennes korte drøm var endt, at den lå i støvet. Bedratt, forhånet, hennes kjærlighet gitt til pris for en

Als versteend bleef ze staan in de houding waarin ze ieder woord van het afschuwelijke gesprek opgevangen had. Bij het verlaten van het kamertje gaf ze automatisch het linnen dat ze in de hand had aan het dienstmeisje dat voorbijkwam. Via Amelies kamer sloop ze haar eigen kamer binnen, waar een kleine nachtlamp op de ladenkast brandde. Dit flakkerende licht deed haar pijn aan de ogen en de kamer leek haar angstaanjagend groot en leeg. Ze dwong zichzelf al bevend om achter het gordijn op een krukje te gaan zitten; geen enkel boekje leek haar onopvallend en duister genoeg om haar verdriet en haar vermedering te verbergen. Hoe het gebeurd was, wat voor verschrikkelijke woorden ze gehoord had, dat kon ze niet echt vatten. Ze wist alleen dat haar korte droom voorbij was, dat hij tot stof verworpen was. Bedrogen, belachelijk gemaakt, haar liefde zomaar tegenover een buitenstaander tot een tijdverdrijf verlaagd.

²⁸ Müller was ooit een keer zelf verloofd maar kwam tijdig tot "inzicht".
eddy waumans

fremmed, nedverdiget til et tidsfordriv!

De eropvolgende dagen weigert ze ieder contact met Kold. Ze is vast van plan zich geen tweede keer te vergalopperen:

i et overstrømmende øyeblikk hadde hun satt seg ut over en form som menneskene tillegger en så skrupuløs viktighet. Hun hadde uttalt ordet før han, ikke bevisst og viljesterk, men så naturlig som blomsterkalken, der åpner sig i rette tid

in één, door de arrogantie van haar geluk overspoeld ogenblik, had ze een belangrijke maatschappelijke conventie overtreden: ze had haar gevoelens getoond voor hij dit deed, niet opzettelijk en vastberaden, maar even natuurlijk als de bloem die zich op het juiste moment opent

En wanneer Kold, die natuurlijk helemaal niet begrijpt wat die totale ommekeer in haar houding veroorzaakt heeft, weer eens een wanhopige poging doet:

Akk, hadde hun latt denne vrede få ord, hadde hun blott talt i dette øyeblikket, da kunne alt være blitt godt igjen! Men hennes tunge var som lammet. Hun forblev stum ... stum, som en kvinne må være det, en kvinne der ikke er elsket.

Ach, had ze haar toorn onder woorden gebracht, had ze op dit ogenblik toch gesproken, dan kon alles weer goed gekomen zijn! Maar haar tong was als verlamd. Ze zei geen woord ... geen woord zoals het een vrouw, een vrouw die niet bemind wordt, betaamt.

Een kort intermezzo voor we verder gaan met het eigenlijke verhaal : een brief van Brøcher aan Amelie om te verklaren waarom hij niet op de afspraak was. Let op de nauwelijks verholen ridiculisering van Brøcher (wat een afschuwelijk lange zin gebruikt hij toch!) in wat een soort liefdesbrief zou moeten zijn.

"Jeg befinner mig på Fjerdingstad, hos lensmændene, hvor jeg har siddet i fattigkommissionen fra kl. 9 slett. Forretningen ville visst ha endt til sedvanlig tid, når ikke spørsmålet angående den nye inddeling var kommet på bane og hadde holdt oss varme til kl. 7. Det er ubegripelig at noe sådant kan bli gjenstand for en diskusjon, da det må være enhver fordomsfri, der blott overfladisk setter sig inn i saken, innlysende at den nye inddeling av kun åtte roder er langt mindre hensiktsmessig og til kommunens tarv svarende enn den gamle inddeling av det dobbelte, nemlig seksten, da denne – efter min subjektive overbevisning i det minste – på en ganske annen fyldestgjørende måte forener alle interesser, navnlig fattigvesenets og skolevesenets, og fornemmelig det sistes,

Ik bevind mij in Fjerdingstad, in de woning van de ambtenaar van politie, waar de vergadering van de bijstandscmissie al sinds negen uur bezig is. Alles zou zeker op het gewone uur geëindigd zijn, indien het probleem betreffende de nieuwe buurtenindeling niet ter sprake gebracht zou zijn. Het heeft ons tot zeven uur bezig gehouden. Het is onbegrijpelijk dat iets dergelijks het voorwerp van een discussie kan worden, aangezien het eenieder die onbevooroordeeld is en zich zelfs maar oppervlakkig met de zaak bezighoudt duidelijk is dat de nieuwe indeling in slechts acht kringen veel minder doelmatig is en veel minder aan de belangen van de gemeente beantwoordt dan de vroegere indeling in dubbel zoveel, namelijk zestien aangezien die – naar mijn subjectieve overtuiging tenminste – op een heel andere adequate manier aller belangen verenigt, namelijk die van de armenzorg en die van het onderwijsbestel, en voornamelijk die van dit laatste, wanneer men eraan denkt hoeveel tijd de rondreizende

når man erindrer den megen tid veilegdene tar for den omgående skolelærer. Jeg skal senere på en mere tilfredsstillende måte utvikle dig hele viktigheten av mitt i denne retning gjorde forslag; nu ikke et ord mere derom, da jeg vet min Amalie venter. Jeg vil altså blott gjenta hvor oppriktig jeg beklager ikke å ha kunnet tilbringe denne dag i eders midte. Men da vår avreise er berammet til kl. 12, vil jeg ennu kunne innhente det forsømte og komme desto tidligere i morgen, hvorved vi vinner et par timer, som vi kan hellige vår kjærlighet. Altså kl. 9 har du mig! Hils alle dine kjære, men selv være du min elskede pike, hjerteligst hilset av din

Adolf."

"Det var også et brev!" utstøtte fruene med et blick mot loftet.

schoolmeester nodig heeft om de afstanden te overbruggen. Ik zal je later op een meer bevredigende manier het belang van mijn in die richting geformuleerde voorstel uiteendoen; nu geen woord meer daarover want ik weet dat mijn Amalie op me wacht. Ik wil dus gewoon herhalen hoe het me werkelijk spijt dat ik deze dag niet bij jullie heb kunnen doorbrengen. Maar daar ons vertrek om twaalf uur voorzien is, zal ik de verloren tijd nog kunnen inhalen en morgen des te vroeger komen,

waardoor we een paar uur winnen, die we aan onze liefde kunnen wijden. Om negen uur ben ik dus bij je! Groet iedereen van wie je houdt, maar zelf word je hartelijk gegroet door je

Adolf

"Dat is me wel een brief!" riep mevrouw Ramm met de ogen ten hemel gericht.

Enige tijd later besluiten de districtsgouverneur en zijn familie in te gaan op een uitnodiging van deken Rein om een tijdje bij hem te logeren. Kold, wiens taak als assistent van de districtsgouverneur nu afgelopen is, keert volslagen verbijsterd naar Kristiania terug.

De sociale opvattingen die Camilla Collett via deken Rein verkondigt getuigen van een nogal naïef geloof in de "opvoedbaarheid" van de mens en illustreren duidelijk haar "burgerlijke" achtergrond.

"Vi kjenner nesten ikke til tyveri her," sa prosten, "og jeg gir aldri almisse." [...] "Slike fattige må man ikke venne til å motta, men til å erverve. Kun det ervervede vil de vedlikeholde og bygge videre på. Man søke å vekke deres æresfølelse, deres moralske kraft, man lære dem å forakte almissen. Man søke å bibringe dem sans for en bedre tilstand, skjerpe deres forlangende efter den, vise dem midler til å nå den og bringe dem til å innse at enhver, selv den ringeste blant dem, rår for sin skjebne. Arbeidslyst, sedelighet, opplysning, det er

"Met diefstal hebben we hier maar heel zelden te maken" zei de deken, "en aalmoezen geef ik nooit." [...] "Zulke arme mensen moet men er niet aan wennen om dingen te krijgen, maar om ze zelf te verwerven. Alleen wat ze zelf verworven hebben zullen ze in stand houden en verder ontwikkelen. Men probeer hun eergevoel, hun morele kracht te wekken, men leer hen de aalmoes te verachten. Men probeer hen te laten aanvoelen wat een betere situatie inhoudt, men probeer hun verlangen daarnaar te stimuleren, hen middelen te tonen om die toestand te bereiken en hen zo ver te brengen dat ze inzien dat iedereen, zelfs de minste onder hen, over zijn eigen lot beschikt. Werklust, zedelijkheid, voorlichting,

grunnpillene, og hvor disse mangler, nytter intet.

*dat zijn de pijlers, en wanneer die er niet zijn, is al de rest nutteloos."*²⁹

Deken Rein, die zoals al vermeld weduenaar is, blijft niet lang ongevoelig voor de kwaliteiten die hij bij Sofie opmerkt. De volgende passage is ook technisch interessant omdat de alwetende verteller zich hier in het eerste deel van een soort erlebte Rede bedient:

Rein tilbragte en søvnløs natt, hvori han dog ikke en eneste gang tenkte på den sprukne møllesten, men med et sinn så tungt som om begge dens skilte halvdelar lå på hans bryst. Hvorledes var dette kommet! Han hadde dog ærlig og mandig bekjempet fristelsen, og nu stod han like overfor uhyret igjen! Besjelet av en edel resinasjon hadde han forlatt Sofie i hennes foreldres hus. Han var fullkommen rolig da han så henne igjen; faderlig hadde han gledet sig over hennes elskverdighet; han ante intet ondt. Da så han sig plutselig – lik hine ulykkelige villfarende i ørkenen der tror at de skrider fremad, mens de dog kun beskriver en krets – i sine egne, forlatte fotspor igjen. Ett beroliget ham dog, ulykken var mindre å tilskrive ham selv enn Sofie; hun hadde fremmanet fristelsen. Hun kom ham så besynderlig utfordrende i møte; ingen annen, neppe sin egen far, viste hun den hjertelighet!

[...]

Da dagen grydde, vandret han ennu opp og ned i sitt kammer. Men det var lykkes den brave mann å tilkjempe sig den likevekt han manglet. "Nei," sa han, idet han slukket lampen og stirret ut i den tåkete høstmorgen, "det skal ikke skje. Jeg

Rein bracht een slapeloze nacht door, waarin hij nochtans geen enkele keer aan de gebroken molensteen dacht, maar met een gemoed zo zwaar dat het wel leek alsof de twee delen ervan op zijn borst lagen. Hoe kon dit toch gebeuren? Eerlijk en manhaftig had hij de verleiding bestreden, en nu stond hij er weer oog in oog mee. Vervuld van een edele berusting had hij Sofie in haar ouderlijk huis verlaten. Hij had zichzelf volkomen onder controle toen hij haar terugzag; als een vader had hij zich verbeugd over haar beminnelijkheid; hij was zich van geen kwaad bewust geweest. Toen zag hij plots weer – zoals die ongelukkige verdwaalden in de woestijn die geloven dat ze rechtdoor lopen, maar die toch enkel in een cirkel rondlopen – zijn eigen door hemzelf verlaten voetsporen voor zich. Eén ding kalmeerde hem toch, de penibele situatie was niet zozeer aan hemzelf toe te schrijven dan wel aan Sofie; zij had de bekoring opgewekt. Ze was hem zo bevallig tegemoet gelopen: geen ander, nauwelijks haar eigen vader, toonde ze zo'n hartelijkheid.

[...]

Toen de dag aanbrak, liep hij nog steeds op en neer in zijn slaapkamer. Maar het was de goede man gelukt om zijn kalmte te herwinnen. "Nee," zei hij, terwijl hij de lamp doofde en in de mistige herfstmorgen staarde, "dat zal niet gebeuren. Ik zou om haar hand kunnen vragen – haar ouders zouden

²⁹ In een interessant artikel ("Formspråk, tendens og ideologi i Amtmandens Døttre" in *Frå Camilla Collett til Dag Solstad. Spenningsmonster i litterære tekster*, Oslo, 1980) noemt Otto Hageberg de schildering van het leven op Reins pastorie de uitdrukking van "ein preborgarlig idyll ... en lengsel mot det harmoniske patriarkat" (p. 57) – "een voorburgerlijke idylle ... een verlangen naar het harmonische patriarchaat" – en toont hij aan dat wanneer ve Colletts ideologische standpunten vanuit een laat twintigste-eeuws standpunt analyseren ze ondanks haar protest tegen de positie van de vrouw "lengtar etter eit kondisjonert samfunn i jamvekt, utan forstyrrende element og utan sosial forandring" (p. 75) ("verlangt naar een maatschappij met een elite en in evenwicht, zonder ontwrichtende elementen en zonder sociale verandering"). Ondermeer daardoor wordt de roman dan ambiguer dan Collett bedoeld had.

kunne begjære henne... Hennes foreldre ville gi mig henne, – jeg tror med glede. Hun selv ville måske – barnlig uerfaren som hun er – innvilge... Ennu er hun uberørt av lidenskapens innvirkning... Jeg har i det minste intet hørt!... Men nettopp derfor ikke.

toestemmen – met blijdschap denk ik. Zelf zou ze misschien – kinderlijk onervaren als ze is – akkoord gaan ... Ze is nog niet ten prooi gevallen aan de impulsen van de hartstocht. Ik heb daar tenminste niets van gemerkt ... Maar precies daarom niet.

Maar op een dramatisch moment (wanneer Sofie voor zijn ernstig ziek geworden dochtertje Ada zorgt) doet hij haar een huwelijksaanzoek. Sofie wordt door twijfel bevangen: Kold heeft ze volledig afgeschreven, maar is Rein daarom een goede keuze? Ze gaat dan maar te rade bij haar oudere zus Louise en die zegt zonder omwegen:

Jeg råder deg alvorlig til å ta imot prostens tilbud.

Ik raad je met aandrang aan om het aanbod van de deken te accepteren.

Weer grijpt Camilla Collett de gelegenheid aan om via de cynische woorden van Louise de afhankelijke positie van de vrouw aan te klagen.

Å giftes med den vi elsker! – Hvilken luksus! Hvilke himmelstormende fordringer! Nei, min pike, det er ikke meningen at vi således skal ta forskudd på den himmelske lykksalighet, at vi allerede her nede skal eie den fiks og ferdig. Det er sørget derfor. Mennene betrakter dette med rette som et inngrep i sine rettigheter [...]

Trouwen met diegene van wie we houden! Wat een luxe! Wat een revolutionaire eis! Nee, meisje, het is niet de bedoeling dat wij op die wijze een voorschot nemen op de hemelse gelukzaligheid, dat we die hier al op aarde zomaar bezitten. Daar is voor gezorgd. De mannen beschouwen dit terecht als een inbreuk op hun rechten

(...)

Vår lykke er den, at den mann som begjærer oss, ikke mishager oss altfor meget, at han er bra, ganske simpelt skikkelig, hører du, og at han kan beskytte oss mot mangel.

We mogen al van geluk spreken wanneer de man die ons begeert ons niet al te veel mishaaft, wanneer hij een goed mens is,, gewoonweg degelijk en ervoor kan zorgen dat we materieel niets te kort komen.

Dat opgedrongen huwelijken tot droevige toestanden kunnen leiden wordt dan geïllustreerd aan de hand van Louises eigen situatie.

En dus hoort Kold een tijdje later in Kristiania (van Müller nota bene) over de verloving van Rein en Sofie. Het nieuws verbijstert hem; hij krijgt hoge koorts maar slaagt er kort voor de dag waarop het huwelijk zal plaatsvinden in om aan de goede zorgen van Müller te ontsnappen. Kold reist spoorlags terug naar het landgoed en probeert Sofie met een smeekbede nog voor zich te winnen. Sofie krijgt nu ook voor het eerst de ware achtergrond van het fatale gesprek tussen Kold en Müller te horen. Maar het is te laat; op een gegeven woord komt ze niet terug.

Hun beveget leppene; men man hørte

Ze bewoog haar lippen maar zei niets.

ingen lyd.

"Du elsker mig jo?" Han bøyde sitt øre ned mot hennes munn.

"Hva hun sa, ville de neppe ha hørt, de lyttende bergänder, der så skadefro belurer menneskenes jammerfulle hemmeligheter; men han hadde hørt det. I neste øyeblikk stod han lenet mot fjell veggen med hendene for ansiktet.

"Ja," vedblev Sofie i selsom hast, "ja, jeg tok feil av mig selv. Det var et blendverk, der svant i hin time da Deres ord trengte så sårende inn i mitt hjerte. Vi passer ikke for hinannen! For enfoldig, for alvorlig er jeg for Dem... ham, den gode, likefremme vil jeg tilhøre. Han holder av mig; han akter mig, og aldri vil han fornekte denne aktelse overfor en annen... Ja, hans er jeg, jeg har lovet ham det... Jeg skal passe hans hus... Jeg skal passe hans barn!... O, jeg skal bli en god hustru, det forsikrer jeg Dem."

"Je houdt toch van mij?" Hij bracht zijn oor bij haar lippen.

Wat ze zei zullen ze nauwelijks gehoord hebben, die meeluisterende geesten der bergen, die met zoveel kwaadaardig leedvermaak de meelijwekkende geheimen van de mensen begluren, maar hij had het gehoord. Het daaropvolgende ogenblik stond hij met de handen voor het aangezicht tegen de rotswand geleund.

"Ja," ging Sofie ongewoon gejaagd verder, "Ja, ik heb me in mezelf vergist. Het was een hersenschim, die verzwond op het ogenblik dat Uw kwetsende woorden mijn hart binnendrongen. Wij passen niet bij elkaar. Te eenvoudig, te ernstig ben ik voor U ... Aan hem – hij is goed en eerlijk – wil ik toebehoren. Hij houdt van me; hij respecteert me, en nooit zal hij tegenover een ander ontkennen dat hij respect voor me koestert ... ja, hem behoort ik toe, ik heb hem mijn woord gegeven ... Ik zal op zijn huis passen ... ik zal voor zijn kinderen zorgen! O, ik zal een goede echtgenote worden, dat kan ik u verzekeren."

In die laatste woorden ligt een hele tragedie besloten, maar mevrouw Ramm is in de wolken met het huwelijk – ze heeft zelf trouwens meer dan haar steentje bijgedragen om Sofie over de streep te trekken.

Natuurlijk merk je vanaf de eerste bladzijden dat *Amtmandens døttre* een hele tijd geleden geschreven werd : er is de alwetende (vaak moraliserende) verteller, er is het langzame tempo. Dat de roman in zijn tijd "det dristigste og mest moderne arbeid i norsk litteratur"³⁰ was lijkt nu naar onze "moderne" normen wat onwaarschijnlijk. De invloed van Camilla Collett op de Noorse literatuur is bijzonder groot geweest. Drie belangrijke voorbeelden zijn Henrik Ibsen (*Et dukkehjem*), Jonas Lie (*Kommandørens døttre*) en Amalie Skram (*Constance Ring*).

³⁰ Edvard Beyer, *Aschebøugs Konversationsleksikon*, Bind 4, Oslo, 1974, p. 171. Camilla Collett zelf gebruikt in het voorwoord dat ze bij de derde herziene druk van 1879 geschreven heeft het woord "stuss" dat zoveel als "tumult, herrie, ophof" betekent. Dat de roman lang niet ieders goedkeuring wedroeg kan bijvoorbeeld ook afgeleid worden uit het feit dat er in de negentiende-eeuwse Noorse bloemlezingen voor de hogere klassen geen spoor van het werk te vinden is (zie Torill Steinfeld, "Amtmandens Døttre. Tendensromanen som ble klassiker" in Per Strømholm (ed.), *Bokspor. Norske bøker gjennom 350 år*, Oslo, 1993, p. 77)

Van Colletts overige literaire werk zijn vooral haar memoires I de lange netter (1863) belangrijk. In het volgend fragment heeft ze het over haar broer, de bekende dichter Henrik Wergeland:

Henrik bodde hjemme på et værelse som hette "grevens kammer", så kalt fordi der i en fjern fortid hadde bodd en halvt **forrykt** adelsmann som hadde **kost** i huset. Det var stort og **skummelt**, og **det hadde ord for** at det spøkte der. Dette kan nå være som det vil; men det er ikke sannsynlig at det var **tilfellet** så lenge Henrik hadde **oppslått** sitt **paulun** der inne. Jeg **gadd visst** hva slags spøkelses ville hatt mot til å tre inn i dette værelset, **enn si** finne behag i det som et fast **avredelse-sted**? Henriks **lidenskapelige** kjærlighet til naturen og det naturlige hadde her rett con amore utfoldet seg. Alt det som av produkter hentet fra **dens tre riker** på noen måte kunne anbringes i et menneskelig **beboelsesrom**, det kunne man vente å finne her, noe til **pryd**, annet som surrogater for de alminnelige brukbare ting. Århundreders oppfinnelser og fremskritt var **spilt på** ham; han elsket tingene kun i **råform** og foretrakk dem slik langt for det fullkomne og **bekvemme**. En **barkstol** stod foran hans bord, en **tiurfjær** tjente ham som penn – om **blekkhuset** var naturlig, husker jeg ikke – utenfor vinduet en vindharpe¹, i en krok et **kranium** under en blomstrende **nyperosebusk**. Man visste ikke enten man var kommet inn i et naturaliekabinett², en **eneboers hule** eller en **heksemesters** laboratorium. Vegger, murer, **dørgesimser** bar også spor av hans like så fantastiske kunstsans. På muren hadde han malt en **legemsstor**, dansende neger; hvilket **siktet til** et sagn om at de svarte tror, at når de syngende og dansende styrter seg i flammen, kommer de tilbake til sitt fedreland. Bøndene **korset seg** når de kom i døren; de trodde naturligvis at de så **den skinnbarlige** selv. Midt på veggen et kolossalt eksemplar av **Grunnloven** – voktet av to **jetteskikkelser** i **døle-drakt** med **biler** og økser. Dyreriket var også **mangfoldig** representert. Fugler **flagret**

krankzinnige
kost (naast inwoning)
griezelig; het gerucht ging

het geval
opgeslagen, "tent"
interesseert me niet
laat staan
optrekje
passionele

d.w.z. naturens; het land, de zee, de lucht
verblijfkamer
versiering

verspild aan
ruwe vorm
gerieflijke; stoel gemaakt met de bast van een boom; veer van een auerhaan de inktpot

schedel
hondsroosstruik

hol van een kluizenaar
tovenaars
deurlijsten

levensgrote
zinspeelde op

maakten een kruisteken
de duivel

de grondwet; reuzen
uitgedost als bergbewoners; strijdbijlen
veelvuldig; fladderden

¹ met snaren bespannen klankbord waarvan de snaren door de wind aan het trillen gebracht worden.

² verzameling van allerlei zeldzame natuurvoortbrengselen.

løse omkring, der var fisker og levende **snoker** i glass, **Bella** på en **pute**, med et forgylt halsbånd, hvorpå den innskrift:

Er du **lydig** og klok og **from**
Så skal du hete Bella;
Men er du **lumsk** og **bisk** og dum,
Så skal du hete Nella³

– ikke å glemme hans **yndling**, den gamle kanin, som "**enøret, trebent, fiolblå og fin**"⁴ **hinket** gemyttlig omkring mellom **mose**, steiner og friske **lauvbusker**. På bordet **raget** en uhyre **kvast** av ville vekster og blomster opp av et gammelt **drikkehorn**, og her satt han, **visselig** selv det **selsomste** naturprodukt.

[...]

Akk, nå vet jeg det, disse år var de lykkeligste for oss alle. I denne periode av sitt liv tilhørte han oss ennu, og jeg tør legge til: også meg tilhørte han⁵. Han holdt av meg dengang, og han **la det for dagen** på sin vis, jeg kan ikke huske egentlig hvordan. **Det falt så av seg selv**, det kunne ikke være annerledes; vi måtte være glad i hinannen dengang. Jeg husker at jeg stod engang ved vinduet og så ut, han fór fløytende gjennom stuen og var alt i døren; da kom han tilbake, tok meg om halsen og kyste meg, og ut fløy han igjen, uten et ord. Men våre veier skiltes, måtte skilles, for aldri mer **hernede** å forenes. Min bror! Det er ikke så at jeg **troløs** forlot dine spor; jeg kunne **blott** ikke følge deg i din ville larm! På den stille vei jeg måtte gå, har jeg stått og skuet ut som **hin** dag ved vinduet og ventet og ventet med smerte; men du kom ikke tilbake. Min bror! Ditt kyss har jeg dog, og det skal gjelde utover de lange **atskillelsens** år, og rent skal det bevares, og rent og trofast skal det besvares der hvor sirkelen slutter og det atskilte møtes!

ringslangen; bokalen, *naam v. e. bond*; kussen

gehoorzaam; nederig

vals; bijterig

lieveling

met één oor; met drie benen

hinkte; mos

loofstruiken; verhief zich

bundel, tros

dribnkhoorn

ontegenzeglijk; wonderlijkste

toonde het

het ging hem gemakkelijk af

d.w.z. op aarde

trouweloos; gewoonweg

die

scheidings-

³ een sneer naar "Den Constitutionelle", een krant die een spreekbuis was voor Intelligenspartiet, een groep jonge academici waartoe ook Wergelands literaire rivaal Welhaven behoorde.

⁴ citaat uit een gedicht van Wergeland.

⁵ een verwijzing naar de verwijdering die later tussen Camilla Collett en haar broer ontstond.

Hvor han kunne være elskverdig, hvor han var elskverdig! Selv lo han nesten ikke, han **godtet seg**, han fløytet liksom latteren ut; men i hans nærhet **sprudlet** evige fontener av latter, liv og **lystighet**. Man kunne ikke bli riktig **vred** på ham, **hva han enn** sa og **tok seg fore**. Henrik hadde anlegg for alle huslige dyder, for alt det som gjør familielivet lett og dog høyere **beåndet**. Alle hans egenskaper hadde noe av barnets. Han var snill, **nøysom**, alltid glad, takknemlig for det minste, en elskverdig sønn, og alt dette gjorde at man under et lengre samliv med ham ble **innlullet** søtelig i den tro at det måtte vedvare uforstyrret. Det er den slags sikkerhet beboerne av Torre del Greco⁶ føler; de henger som beruset ved den skjønne jord og glemmer til sist den farlige nabo, inntil en vakker dag grunnen bever under dem og minner dem om at neste minutt kan det hele være **forvandlet** til en **askemark**. Og så har hans nærmestes liv vært ved siden av ham, en usikkerhet, som ikke tillot oss å **dvele** i noen glede, en beven på randen av et krater. Vi visste aldri hva øyeblikk utbruddet ville komme. Iakttok vi engstelig ett, åpnet der seg kanskje to fra en annen side. Som oftest var det de edleste **anlegg** i ham som gav anledningen. Hvor ville de kunnet virke **velsignelsesrikt**, hadde klokskap og **sindighet** ledet dem! Hans iver for menneskehetens sak var så brennende, og han fór så blindt av sted at han ikke kunne skjelne sant fra det usanne. Derav hans fleste feilgrep. Enhver virkelig eller falsk **nødlidenhet var selvskreven til** hans hjelp, og mor måtte passe på at han ikke gav bort **sengeteppene** sine. Enhver klage som **støttet seg til** et **skinn av lidd** urett, av en mektigeres **overgrep**, kunne være sikker på å finne et villig øre. Han undersøkte ikke; **ringheten, avmakten** var klagerens rett, en **loslitt** kjole det ubestrideligste argument. [...]

vermaakte zich

bruisten
vrolijkheid; boos
wat hij ook; deedgeïnspireerd
bescheiden

in slaap gesust

veranderd; veld van as

eigenschappen

als een zegen; bedachtzaamheid

tegenspoed; had vanzelfsprekend recht op spreien
berustte op; zweem
geleden; aanrandingde lage rang; de machteloosheid
tot op de draad versleten

⁶ Torre del Greco is een Italiaans stadje aan de voet van de Vesuvius dat in 1631 en 1794 onder een dikke laag lava bedolven werd.

Der er ofte blitt **ytret** en **beklagelse** over Henriks tidlige **bortgang**. Jeg våger hverken å **motsi** eller **istemme** denne klage. Den må finne sitt svar deri at det er skjedd, at det skulle så være. Henrik har sagt et sant ord om seg selv på **dødsleiet**: Jeg har kun vært dikter og intet annet. Hadde han lagt til: gid jeg aldri hadde forsøkt på å være annet, så hadde det vært ennu mer treffende. Akk, han var **blott** skapt for sin dikterverden, til å se fra dens **regnbuesky** ned på den øvrige **verdens gang**; som barnet som stikker sin hånd inn i et maskineri, måtte han **smertelig** bøte for ethvert forsøk på **styrende** å gripe inn i **den**. For kort skulle han ha levd? Kan et dikterliv beregnes etter lengden? **Silkeormens** lengste **tilværelse** er noen måneder; da blir den **sommerfugl** og dør. Men i den tid har den spunnet tusen miglier silke og født tusen **spirer** til et nytt liv. Som dikter har Henrik levd fullt, rikt og lenge.

uitdrukking gegeven aan; spijt
verscheiden
tegenspreken; zich aansluiten bij

zijn doodsbed

slechts

regenboogwolk; loop van de wereld

pijnlijk
richting gevend; *d.w.z. verdens gang*

van de zijde worm
bestaan
vlinder

kiemen

In "Forskjellige gleder" uit Fortællinger (1861) toont Camilla Collett veel begrip voor menselijke zwakheden.

Det var koldt ute, og koldt var det inne; men når tankene er mørke, er det dog bedre å gå enn å sitte stille med dem.

Og så gikk jeg ut. Jeg var **inderlig**¹ **nedtrykt**² i mitt sinn. Jeg tenkte på den tid da jeg ingen bekymringer hadde, og på de mange, mange, der hadde forvent mig med sin kjærlighet, og som nu var gått bort, hvorfra de aldri mere kommer tilbake, – akk like til den siste; jeg tenkte på den tid da alt var så varmt og lyst; jeg vandret i lune saler, og der slo varme hjerter omkring mig; og nu! Kold og øde var min stue, kolde var menneskene, kold den hele verden, som den vinterdag, der **ruget** over byen.

¹ erg; ² neerslachtig

lag

Så tenkte jeg på den drøm jeg hadde hatt om natten: Jeg drømte at min mann **var kommet tilbake**¹ og hadde kjøpt en **favn**² ved til mig.

¹ haar echtgenoot was in 1851 overleden; ² raam (*oude inhoudsmaat voor*

Sett ham hadde jeg ikke; han hadde **blott**³ sørget for veden og var gått bort igjen.

Det er så besynderlig med drømmer, man blir likesom barn igjen, man kan fornøye sig over det sørgeligste og være så fryktelig trist over noe, der ikke er noe. Således hadde jeg i drømme vært så dypt, ja så rett til hjertet **beveget** over den omstendighet at han hadde kjøpt ved til mig.

Jeg syntes i denne simple handling, som jeg **riktignok**¹ selv føler en slags **ulyst**² til, lå så **inderlig**¹ uttrykt all den **omhu**² og kjærlighet, han hadde vist mig her nede, og som han, akk, visst så gjerne ennu ville vise, hvis det var de salige mulig. Veden hadde kostet åtte **mark** likesom i gamle dager, og underlig nok blandet den tanke sig i min **rørelse**, at jeg kunne dog i det minste fått vite av ham, hvor man fikk den til denne pris. På alt det tenkte jeg, idet jeg gikk ned gjennom byen og bøyde av i den vei, der fører langs fru Grünings have hen til **Piperviken**.

På hjørnet, nettopp ved begynnelsen av bakken, stod en **tigger**; jeg kunne, lenge **innen** jeg hadde nådd ham, se at han ville melde sig som en sådan. Jeg hadde **følgelig** tid til å sette mitt ansikt **i lage**¹ og **påta**² mig den **mine**, hvormed man går forbi en tigger. Man kunne kalle dette ansikt et **kommuneansikt**.

Det må være et underlig ansikt å se på; men ingen får riktig se det unntatt tiggerne. "Gi ham!" sier det i ditt indre "Gi ham ikke!" har kommunen **innskjerpet** dig. "Gi ham!" sier en erindring fra barneårene, da far og mor forsikret dig at det var **smukt** å gi, og du leste den første fortelling derom i din nye **billedbok**. "Gi ham, gi ham!" roper hjertet, han har **måskje** fire hungrige barn hjemme, han har måskje...

"**Vrøvl**," sier erfaringen, "det er en doven hund, der ingenting vil **bestille**¹,"— "og som jeg må **føde**¹", **legger** kommunen barskt **til**².

bout); ³ slechts

ontroerd

¹ weliswaar; ² tegenzin

¹ innig; ² zorg

oude munt

ontroering

aan de Oslofjord, in het oude gedeelte van de stad

bedelaar

voor

derhalve

¹ in de gepaste plooi; ² aannemen

gelaatsuitdrukking

afwijzende blik

ingeprent

gul

prentenboek

misschien

onzin

uitvoeren

¹ eten geven; ² voegt ... eraan toe

<p>Og man går forbi med sitt kommuneansikt. Og så gikk jeg forbi og fortapt i mine traurige drømme opp ad bakken og henimot Bankplassen. Likesom jeg kom på høyden av bakken, husket jeg igjen på tiggeren. Han hadde kun bedt med sitt øye, ikke rakt noen hånd frem, og hans mine hadde hverken uttrykt skuffelse eller frekhet, da han intet fikk, kun en – jeg kunne nesten kalle det ganske fornøyd resignasjon, likesom han ville si: "Det er jo ganske rimelig det."</p>	<p>verdiept toen</p>
<p>Og jeg falt atter hen i mine tanker, og jeg tenkte på så meget, blant annet på gleden; og så falt det mig inn: Det er dog underlig, menneskene rundt omkring mig sier det er glede, og jeg sier det er glede, og de vil endelig bevise mig at hva de synes er glede, er også glede for mig, men jeg vil slett ikke bevise dem at hva der er glede for mig, er det også for dem, kort – vi er ikke enige. Og nu vil jeg ønske noe; det er ikke verdt å ønske noe smått; skal man ønske, så kan man likeså godt ønske noe stort, og nu vil jeg ønske noe, som jeg synes er glede, en riktig glede, en, som man kan have glede av. Jeg tror det ligger til ønsker at man ser oppad. Det er likesom man vet at der er ikke stort å vente der, hvor man går.</p>	<p>helemaal kleins behoort bij naar boven</p>
<p>Og derfor så jeg oppad, likesom jeg pleide, da jeg var liten; da gikk jeg ofte og stirret imot himmelen, inntil jeg tørnet mot vegger og stolper. Og se! Den samme scene jeg hadde opplevd, gjentok sig der oppe. Der stod jeg på tiggerens plass, og jeg så Vårherre komme. Ham vil jeg be, tenkte jeg, ham kan man be om noe stort. Men Vårherre gikk forbi; han gikk forbi, langt forbi; han hadde sitt strengeste kommuneansikt. O, det er så rimelig, tenkte jeg; ham narrer man ikke; han kjenner sine folk, og han vet at vi ikke selv unner hverandre noen riktig glede. Gir han noe, så gjør han det av pur barmhjertighet. Han ynkes over oss. O, om han ynkedes over dig, gikk tilbake til dig og la plutselig en gave i din hånd og sa: "Det er til en stor, en riktig</p>	<p>deurstijlen gunnen heeft medelijden met</p>

glede, en, som du synes er glede."

Og jeg vendte om og gikk tilbake og nådde det sted, hvor tiggeren hadde stått. Han var der ikke mere; men han stod henne ved den lille **høkerbod**¹ efter en, som det **lot**², sluttet handel. Han **krammet** i sin lomme lenge, lenge; dog med en mine, der uttrykte den **tillitsfulleste sikkerhet**¹. "**Jaggu**²! skal den være der," sa han, "ikke har jeg og ikke har jeg hatt mere på min syndige kropp idag..." Og i det samme fant han skillingen, og den ble betalt. Jeg gikk hen til ham og ga ham en mark. Hans ansikt uttrykte nesten forskrekkelse; han så på mig, så på marken; endelig syntes han å kjenne mig igjen; han satte hodet tankefullt **på skakke**, som han **grunnet** på den skjulte sammenheng mellom ham, marken og mig. Jeg spurte ham om han hadde kone og barn.

Nei, han hadde da ikke det heller. Han hadde vært **feier** engang; men han tålte ikke luften i pipene; han syntes, at han blev så rar i hodet; men nu aktet han sig til å bli **snekkerarbeider**, når han fikk noen "materialer". Han samlet penger til "materialer". Jeg spurte hvor lenge han hadde samlet til materialer. Å, det var riktig lenge også, helt siden han var feier; men han tålte ikke luften i pipene etc. Derpå drog han en **pung** frem, der så ut til at den engang hadde vært av skinn, la marken ned i den og lukket den **omhyggelig** til.

Det skjedde **ordentlig** med en viss **høytidelighet**, omtrent som når man nedlegger **grunnstenen**¹ til et **storartet**² byggverk. Jeg sa ham noe ord, som kommunen visst ville **billiget**, og gikk atter igjen fortapt i min drøm oppad bakken. Jeg hadde nesten glemt den store glede jeg skulle ønske mig; nu skulle jeg først til å velge hva det skulle være for en.

I skumringen kom jeg tilbake og gikk forbi stedet. Omtrent tredve skritt lenger hen så jeg

¹ kruidenierskraampje; ² leek kneep

¹ volkomen zekerheid; ² verdorie

schuin
nadacht

schoorsteenveger

timmerman

beurs

zorgvuldig

zo
plechtstatigheid
¹ de eerste steen; ² schitterend

goedgekeurd hebben

en skikkelse foran mig i gaten. Den holdt nettopp midten av veien, eller rettere sagt den holdt hverken vei eller midte, men beveget sig i **selsomme**¹ **svingninger**² fra det ene **fortau**³ hen mot det annet, omtrent som når barn setter en **perpendikkel** i bevegelse. **I førstningen** trodde jeg, det var en der lette efter noe; men da jeg kom skikkelsen på siden, så jeg at det var mannen fra bakken, han som samlet til "materialer". Enda kjente han mig; han nikket til mig med det blideste smil. Ja, han var **riktignok** riktig glad.

Da måtte jeg le, og med latteren åpnet sig atter dette dypeste **veld** i min sjel, som så lenge, lenge hadde ligget **sperrret**, og se, der var den riktige glede; **annensteds**² var den ei å finne; og av mitt innerste hjerte takket jeg Gud, som hadde gitt mig denne glede, og glad kom jeg hjem.

¹ merkwaardige; ² slingerbewegingen

³ trottoir

slinger

eerst

echt

bron

versperd

op een andere plaats

In "Aldri fornøyd – alltid fornøyd", uit Siste Blade (1868-1873), is de didactische teneur duidelijker.

Fløyelsgrøt¹ er min **livrett**². Piken skulle koke fløyelsgrøt; men da jeg kom ut i kjøkkenet for å se til den, fant jeg at den var **svidd**.

Det er jo dog nu **oppfinnelsenes** tid. Der gis råd for alle mulige ting, – ting, man **fordum** fant sig tålmodig i som noe der nu engang ikke stod til å endre; det utroligste forundrer oss ikke mere. Man kan få en levende nese igjen, få den firetusenårige mumie til å gro; man har lært solen å tegne og avskaffet **fuskerne**, så nu kan et menneske rolig legge sig til å dø med den bevissthet at der ikke går ett eller flere avskyelige **vrengebilder**¹ av det over på **efterslekten**¹; man behøver **blott**² å kaste et øye i en avis for å komme til den **overbevisning** at der gis ikke menneskelige onder og plager mere; der er oppfunnet midler mot dem alle. Men merkelig nok er der ikke oppfunnet råd for noe så simpelt som svidd

¹ meelpap; ² lievelingsgerecht

aangebrand

van de uitvindingen

vroeger

de prutsers

foutieve beelden/voorstellingen

¹ het nageslacht; ² slechts

overtuiging

grøt. Jeg sir uttrykkelig råd for svidd grøt, det vil si råd for grøt, som allerede er svidd; råd mot svidd grøt gis der nok av; men det var nettopp dem, som **Maren** ikke hadde **iakttatt**². Jeg stod foran ilden og stirre rett mismodig ned i det slemme **selvrådige**³ **element**¹, der hadde **voldt**² ulykken. Var det noe annet også? – men jeg var ikke langt fra å finne hele tilværelsen fatal, svidd – **uopprettelig**.

Da **gikk det i døren**. Det var den gamle **Briskebykone**, der går omkring med **røkesild**. Hun hilste vennlig.

"God dag" sa jeg kort. "Det er nok koldt ute idag."

"Ja det er riktig surt, frue. Det er nok den **strieste** dag vi har hatt i høst," sa hun og gned sine **runkne** fingrer, der var stive av kulde. "«En kan ikke vente annet heller, så sent på året."

"Nei, det er sant det."

"Når en bare **har helse**, bør en ikke klage; da burde vi være fornøyd."

Jeg sa intet, men stirret blott i ilden. "Men vi blir aldri fornøyd, frue; nei, vi blir aldri fornøyd."

Dette slo mig; der lå hverken en **helløret** jamring over sig selv eller noen **siktelse** til mig i disse simple ord. Hun sa dem med en viss sørgmodig-filosofisk ro, likesom ut av en dyp overbevisning om – atter igjen det uopprettelige, det, som nu engang ikke **stod til å endre**.

Jeg var før blitt oppmerksom på denne kone. Hun holdt av å gjøre bemerkninger, men ikke på noen ubehagelig, **påtrengende** måte. De smakte slett ikke av denne **illesinte** prekelyst, som man så ofte treffer hos individer av hennes klasse. Der var noe **pyntelig**,

naam van het dienstmeisje

opgevolgd

eigenwijze

¹ bestanddeel; ² veroorzaakt

onherstelbaar

werd de deur geopend

woonwijk in het stadsdeel Frogner in Oslo

bokking

guurste

rimpelige

gezond is

trieste

aanklacht

veranderd kon worden

opdringerige

vijandige

beskjedent ved henne, der lot formode at hun hadde levd i bedre forhold engang.

Jeg spurte hva hun hette.

"Else heter jeg. Else er mitt navn."

"Du har nok ikke alltid gått om med sild, du! Jeg synes jeg kan se på dig at du har kjent bedre dager."

"Det har jeg også, frue. Jeg har **kondisjonert** i min ungdom og riktig hos pene folk. Jeg har tjent seks år på **Bogstad** hos Gamlegreven, jeg! Og har man så engang vært lykkelig i verden, så skal man være fornøyd og takke til... Men vi blir aldri fornøyd."

Sier du det! klang det i mig. Ha, gamle Else, kan du lære mig den kunst å være fornøyd, når man engang har vært lykkelig, fordi man engang har vært det, så skal jeg takke dig!...

"Kom innenfor!" bød jeg henne. "Her er koldt og uhyggelig."

Inne i stuen var der **lunt**¹ og **duftende**². En frisk ild fra **kakkelovnen** lyste hen over teppet og fortrenget mere og mere det melankolske ved den **senhøstlige** middags skumring. I værelset **rådet** en viss festlig **uorden**¹. Stoler **skudte frem**², **levningene**³ av **sjokolade**⁴ med **tilbehør**⁵ stod ennu på bordet, omkring hvilket jeg med noen venninner **hadde bortsladret formiddagen**¹. Jeg ga henne en porsjon, som hun **fortærte**² langsomt med den stille, velbevisste nytelse, hvormed vi, – du og jeg, min leser –, når vi måskje i fjorten dager ikke har hørt en tone, ville innsuge en vel utført symfoni av Mozart eller Beethoven.

"Så du har tjent på Bogstad engang! Er du enke nu, siden du kan gå omkring således hele dagen?"

"Nei, frue, min mann lever; men han har vært **vanfør**¹ i mange år. Det er **såvidt**² han kan

sierlijk

gediend

landgoed in Oslo

¹ warm; ² rook het aangenaam de tegelkachel

laatherfstige

heerste

¹ wanorde; ² naar voren geschoven

³ restanten; ⁴ chocolademelk; ⁵ wat erbij hoort

¹ de voormiddag al keuvelend had doorgebracht; ² opdrank

stelle sig til jeg kommer hjem. Jeg sier så mange takk!"

"Å stakkar, er han det! Men så har du kanskje barn, som kan understøtte dere noe?"

"Jeg har hatt seks barn; men de fire døde, da de var små. Vi beholdt bare de to, – to sønner. Den ene reiste til Holland, da han var to og tyve år; han ville bli **maskinmester**; men vi har aldri sett ham siden. Den annen farer til sjøs; han vet vi da hvor er, Gud skje lov!"

Når han farer til sjøs, kan det være vanskelig nok å vite det, mente jeg.

"Nei, for han er hjemme, frue. To ganger har han lidt skipbrudd; siste gang – det var i vår – gikk jeg ned på **bryggen** og ville kjøpe mig en halv**skjeppe** til røkning; da, rett som det var, stod han for mig så **ussel**¹ og **klein**², og han hadde mest ikke klær på kroppen."

Store Gud! tenkte jeg. Inne i sideværelset **larmet**¹ og **jubelerte**² mine gutter, mine friske, raske, prektige gutter. Der er også **måte med støy!** Men støyer, støyer kun! Hvor ofte har jeg ikke i **mismot**¹ **hysjet på**² eder!

"Den siste gang han led skipbrudd, da satt han på et **skjær**¹ i et helt **jevndøgn**² med en brukket tommelfinger, som han hadde brukket, da han ville opp på skjæret. Og så måtte han ut i sjøen igjen allikevel, og da han kom i det salte vannet, hadde han slike smerter i den fingeren – ja fruen tror det kanskje ikke –, men han hadde slike smerter i den, forsikret han, at han syntes han kunne like så godt drukne."

"Jeg tror dig, gamle Else, jeg tror dig på ditt ord. Ja, sådanne smerter kan der gis, at man synes, det ville være en **lise** å **gå** like **tilbunns**². Jo, det kan jeg godt tenke mig. Men man går ikke tilbunns."

"Nei, det er just det. Man går ikke tilbunns.

¹ invalide; ²nauwelijks voor zichzelf zorgen

machinebediener

de kade
schepel (*oude inhoudsmaat*)
¹ ziekelijk; ² zwak

¹ maakten lawaai; ² juichten grenzen aan

¹ moedeloosheid; ² tot stilte aangemaand

¹ klip; ² etmaal

opluchting
verdrinken

Man kan ikke gå tilbunns, selv om man vil det, sier Petter. Det er, likesom Vårherre holder i en, og man må **kave** sig i land, enten man vil eller ei. Ja, kunne vi betro oss til ham og stole på ham! Han fører oss nok riktig frem... – Og **leger** tommelfingeren med."

ploeteren

"Vel talt, gamle Else! Når du sier dette, har det noe å betyde. Det hører vi ellers altfor ofte, det blir rent til en **talemåte**. Og nu er din sønn hjemme?"

geneest

manier van spreken

"Nu er han hjemme, frue. Han får bli hjemme til han får sin **førlighet** igjen; så går han like ut igjen. Han er ellers frisk på legeme og sjel, Gud være lovet! Jeg ser da å streve sammen til klær til ham; for bare han får klær og han blir riktig som han var, så går han like ut igjen."

gebruik van zijn ledematen

"Har du fått noen klær til ham da?"

"Ja Gud skje lov, jeg har alt fått **trøye** og vest."

(gebreide) trui

"Men ingen bukser?"

"Man får ikke være for **begjærlig** med én gang, frue. Han kan nok få dem også, og bare han får klær, og han blir riktig igjen som han var, så går han ut."

veeleisend

Jeg stirret hen for mig. Det var da også som om den gamle sildekone ekspresstog var kommet idag for å **støve opp**¹ i alle **småkroker**² av min sjel. I den også! Skal I endelig vite hva jeg her tenkte på? Jeg tenkte på mine sorger i den retning; jeg trodde jeg kunne tale om sådanne! Jeg tenkte på den tid da jeg egenhendig **forferdiget** til mine fire den artikkel, som Else ennu manglet til sin, på min stolte følelse, når jeg så dem gå ut, iførte produktene av denne min **kunstflid**, og på mine følelser, når jeg så dem komme hjem igjen. Leserinne, mor! har du hatt fire gutter, har du blott hatt én, så forstår du mig! Det var en vinter især, da **ødeleggelsen** forekom mig så besynderlig påfallende, nesten unaturlig, inntil en nabo

¹ opsporen; ² hoekjes

maakte

handwerk

d.w.z. van hun kleren

opplyste¹ mig om at de små **uhyrer**² **brakte**³ å **ake**⁴ ned av isbakken uten **kjelke**⁵. Det var nettopp den vinter da **forordningen**⁶ mot kjelkene var kommet ut. Jeg tenkte på at en venninne hadde trøstet mig med at det var **intet mot** hva hun hadde opplevd. Hun hadde brukt den forsiktighet å forsyne de nevnte kledningsstykker med en slags **armatur** av lær; men selv dette holdt ubegripelig nok ikke stand, inntil hun en dag tilfeldigvis går forbi et skur i gården og ser der sin ene lille gutt dreie **slipestenen**, og den annen la sig, med permisjon, – kan man nok her si – slipe. Vi var begge meget ulykkelige.

"Gamle Else," sa jeg. "Du er min mester i alt. Min mester i å lide, min mester i å være glad; men fremfor alt er du min mester i denne **tillitsfullhet**¹ og **freidighet**², som himmelen bevare dig! Ti mister du den, så blir du ulykkeligere enn vi begge tilsammen. Nu må du gå; til der kommer noen. **Gid** du måtte få buksene! Jeg skal gjøre hva jeg kan dertil. **Farvel.**"

¹ inlichtte; ² "creaturen"; ³ er een gewoonte van gemaakt hadden; ⁴ naar beneden te glijden; ⁵ slede; ⁶ het decreet

niets in vergelijking met

bekleding

de slijpsteen

¹ vertrouwen; ² dapperheid

ik hoop

tot ziens